

Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г.

Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони

МИГ „Преспа-общини Баните, Лъки и Чепеларе“
Подмярка 19.4 „Текущи разходи и популяризиране на стратегия за
Водено от общностите местно развитие“
Мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“

Анализ на на територията на МИГ „Преспа-общини Баните, Лъки и Чепеларе“

Изкуства, традиции и занаяти на територията
на МИГ „Преспа-общини Баните, Лъки и
Чепеларе“ - инвентаризация и възможности за
развитие и надграждане

МИГ „Преспа – общини Баните, Лъки и Чепеларе“

Май - юни 2020 г.

РОДОПА ПЛАНИНА - НАЙ-ГОЛЕМИЯТ ЖИВ МУЗЕЙ В БЪЛГАРИЯ

„Длъжни сме да пазим българските традиции и култура, част от които са българските занаяти, защото това е нашият генетичен код в Обединена Европа и Обединени Балкани”

Председател на Регионална
занаятчийска камара-
Пловдив Тони Симидчиева

СЪДЪРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ	СТР.
Същност, ключови понятия и области на изследване	5
Форми на нематериалното културно наследство	5
Ключови понятия и терминология	6
Цели и задачи на анализа	9
Методология и принципи на проучването	10
Използвани методи за събиране на качествени данни (провеждане на проучване)	11
Изследвана съвкупност	13
История и общо представяне на текущата ситуация	13
Представяне на спецификата на общини Баните, Лъки и Чепеларе	15
Етнографска и етническа принадлежност на местната общност	22
Занаяти, които са се практикували в миналото в територията на МИГ „Преспа“	23
Традиции и обичаи, които са характерни за територията на МИГ „Преспа“	34
Резултати, идентифицирани проблеми и предизвикателства пред опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство в територията на МИГ „Преспа“	41
Анализ на възможностите за опазване на местните традиции, занаяти и изкуства чрез организиране на допълнителни дейности и услуги в територията	52
Потенциал за възстановяване и развитие на местните традиции, занаяти и приложни изкуства в територията на МИГ „Преспа“	57
Препоръки за въздействия и мерки за опазване и развитие на занаятчийството и културните традиции	60
Роля на читалищата за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство	63

Примери и възможности за възстановяване и развитие на местните традиции, занаяти и приложни изкуства - успешни практики от страната и чужбина	67
Заключение	79
Използвани източници на информация	80
Приложение 1	80

Същност, ключови понятия и области на изследване

Нематериалното културно наследство (НКН) е основен и обособен дял от културното наследство. Неизменно, то стои наравно с останалите дялове – природно и материално културно наследство.

Нематериалното културно наследство е израз на културното многообразие на различните народи и етноси на определена територия и основен фактор за сближаване, културен обмен и устойчиво развитие.

Според Конвенцията на ЮНЕСКО, приета на 17 октомври 2003г. в Париж, нематериалното културно наследство представлява: „обичаите, занаятите, формите на представяне и изразяване, знанията и уменията, а така също и свързаните с тях инструменти, предмети, артефакти и културни пространства, признати от общностите, групите, а в някои случаи отделните лица като част от тяхното културно наследство. Това нематериално културно наследство, предавано от поколение на поколение, се пресъздава постоянно от общностите и групите в зависимост от тяхната обкръжаваща среда, тяхното взаимодействие с природата и тяхната история и формира чувството им за самобитност и приемственост, като по този начин способства за насърчаване на уважението към културното многообразие и творчество на човечеството.”

Република България ратифицира Конвенцията на ЮНЕСКО за защита на нематериалното културно наследство през 2006 година, с което нейните норми стават задължителни у нас. Важно е да се отбележи също, че ЮНЕСКО разглежда нематериалното културно наследство като фактор за социално включване и стимул за мобилизиране на общностите. В тази връзка можем да направим обоснования извод, че популяризирането и опазването на нематериалното културно наследство е важен фактор за социалното включване и мобилизиране на местната общност на територията на МИГ „Преспа“ за постигане на целите на Стратегията за водено от общностите местно развитие.

В Закона за културното наследство (ЗКН), приет през 2009г., нематериалното културно наследство е признато за културна ценност.

Форми на нематериалното културно наследство

Законът за културното наследство не дава определение, а само изрежда

формите, в които нематериалното културно наследство се проявява. Нематериалното културно наследство може да има и материален характер, като тук се включват – материали, носии, костюми, книги, които са свързани с бита на всеки човек. От тук следва и да се обособят отделните елементи на нематериалното културно наследство, които се включват в него и се проявяват в отделните области:

- устни традиции и форми на изразяване, включително и езикът като носител на нематериално културно наследство;
- художествено-изпълнителско изкуство;
- социални обичаи, обреди и празненства;
- знания и обичаи, които се отнасят до природата и вселената;
- знания и умения, свързани с традиционните занаяти.

Във връзка с гореизложеното за целите на настоящия анализ и проучване се приема определението за нематериално културно наследство съгласно Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. и формите на нематериалното културно наследство съгласно Закона за културното наследство в България. Гореизброените форми са тези, в които най-често се проявява нематериалното културно наследство.

Ключови понятия и терминология

Занаятите включват множество дейности, свързани с ръчното изготвяне на предмети. Народните занаяти носят в себе си красота, въображение и творчество, както и спецификата на различните етнографски области в България. Те представляват част от българското културно наследство и примери за народно майсторство и трябва да бъдат съхранявани, тъй като са част от националната идентичност. Българските традиционни занаяти създават предмети и произведения, чиято стойност се оказва впечатляващо устойчива на силата на времето. За направата на различните изделия се използвали местни суровини и материали, като произвежданото е било с изцяло практическа насоченост. Занаятчийските предмети се отличават с висока художествена и културна уникалност, с което лесно се обяснява тяхната непреходност. В миналото произведенията на народните занаяти са били освен израз на тогавашната концепция за красиво, но и израз на представата за полезно.

По българските земи са разпространени много и разнообразни занаяти и домашни

дейности, намиращи се в тясна връзка с начина на живот на хората и времето, в което са направени. Всяка материална творба се отличава със своя уникалност, някои от творбите ярко изпъкват със своята художествена уникалност, което е повод за национална гордост.

Занаятчия е човек, който владее, практикува и се препитава чрез занаят, използва предимно ръчен труд, работи с традиционен инструментариум или съвременните му еквиваленти, познава старинните и съвременни техники на изработка, произвежда изделия от традиционния регистър на конкретния занаят или изделия със съвременно приложени, използва естествени суровини и материали, практикува занаята предимно в домашни условия, работилница или малка фирма.

Народни/традиционни занаяти - знания и умения за преобладаващо ръчно изработване на предмети изцяло по традиционен начин с оглед на използваните материал, технология и/или инструментариум, чиито функция и предназначение са свързани с начина на живот на общността в конкретен исторически период и териториален обхват.

Художествени занаяти - знания и умения за преобладаващо ръчно изработване на предмети изцяло или частично по традиционен начин с оглед на използвания материал, технология и/или инструментариум, които предмети притежават предимно художествени качества и символно значение, свързани с традиционни за общността представи, вярвания, обичаи и естетика.

Съвременни занаяти - знания и умения за използване на съвременни технологии, инструментариум и изразни средства, влагани за изработването на предмети, включително и такива с утилитарно предназначение, които могат да притежават художествени качества и символно значение.

Занаяти в риск са тези, при които е застрашено предаването на традицията или знанието и умението за изработване на съответното изделие, поради критично малкия брой практикуващи занаятчии. Рискът е състояние на предотвратима катастрофа относно изгубването на съответната занаятчийска дейност, заедно с необходимите за нейното практикуване знания и умения, независимо дали са предавани като традиция (най-често) в рамките на рода или (въз)произвеждани чрез (не)формално образование.

Традицията представлява онези ценности, умения и практики, които отразяват същностните характеристики на всяко общество и които то съхранява във времето, предавайки ги от поколение на поколение. Традицията включва обичаите, езика, церемониите, вярванията, които или са утвърдени в живота на съответното общество, или на тях се придава особена стойност в настоящето – морална, религиозна, образователна. Български обичаи и традиции има много на брой и всичките са интересни и имат своя история. Освен това има изключително много регионални традиции, които носят със себе си отпечатъка на времето. Сред най-известните български традиции са кукерството, хората, нестинарството, сурвакането и боренето с яйца, правенето на мартеници и мартенето.

Изкуството (на старобългарски: искоусъ – опит, изпитание) е разнообразна гама от човешки дейности и произведения, създадени с естетична цел, но също така и комуникативна чрез визуални, слухови или изпълнителни материали, предназначени да бъдат оценени заради тяхната красота и емоционален заряд. Изкуството е компонент на културата, което отразява разбирането за икономическите и социални основи, както и предаването на идеи и ценности, присъщо на всяка човешка култура в пространството и времето. Изкуството обаче по-често се разглежда като творческа дейност на човешкото същество, с което произвежда серия от предмети (произведения на изкуството), които са еднозначни и чиято цел е предимно естетическа. Изкуството се разбира като средство за човешко изразяване на творчески характер.

Културно наследство са занаяти, които вече не се практикуват и чиито артефакти (в конкретния случай като свидетелства за занаятчийска дейност) се намират (или могат да попаднат впоследствие) в музея като културни ценности, носители на памет.

Приложни изкуства - знания и умения за преобладаващо ръчно изработване на предмети с утилитарно предназначение, които притежават художествени качества и символно значение, изразяващи личността на артиста или са авторска интерпретация, основана на традицията. По същност приложното изкуство е функционално, но и естетически издържано изкуство – като например мебелиерството, изделията от метал, текстила, дърворезба, изработката

на часовници, керамика, стенописи и мозайки, тъканите черги и др.

Цели и задачи на анализа

Целта на настоящият анализ е да се направи инвентаризация, обследване и оценка на съществуващата информация, свързана със състоянието на занаятите, традициите, обичаите и изкуствата в територията на МИГ „Преспа“, да се идентифицират проблемите и и съответно възможностите за тяхното опазване, да се идентифицират ключовите „нематериални културни“ ресурси и да се потърсят възможности за тяхното популяризиране. Сам по себе си анализът ще е своеобразна оценка на съществуващото състояние и възможните дългосрочни положителни въздействия върху отделните компоненти на нематериалното културно наследство на територия на МИГ.

Основните цели и задачи към които се стреми настоящият анализ са следните:

- Да се дадат определения на понятията „нематериално културно наследство“, „местните традиции“, „занаяти“ и „приложни изкуства“;
- Да се изведе актуалното състояние на местните традиции, занаяти и приложни изкуства в региона на общините Чепеларе, Лъки и Баните чрез документално, теренно и анкетно проучване като първа стъпка към едно по-подробно цялостно обследване на територията. В тази връзка е необходимо да се отбележи, че изследваният регион е със сравнително слабо запазена занаятчийска дейност;
- Да се оценят ресурсите и определят възможностите за добавяне на стойност към територията на МИГ посредством популяризиране на местните традиции, занаяти и приложни изкуства;
- Да се проследи мнението на местната общност относно възможностите за опазването и популяризиране на местните традиции, занаяти, обичаи и приложни изкуства;
- Да се разкрие (отключи) социално-икономическия и културния потенциал на местните традиции, занаяти и приложни изкуства, като се използват различни изследователски методи за идентификация на тяхното актуално състояние, с оглед на пълноценното им включване

в съвременния начин на живот чрез предлагането на конкретни мерки;

- Да се оценят възможностите и перспективите за създаване на местна марка за определени занаяти или занаятчийски дейности;
- Да се определят допълнителни мерки за развитие на територията с цел по-ефективно използване на наличните човешки ресурси и свързаното с тях нематериално културно наследство;
- Да бъдат аргументирани предполагаемите въздействия за отключването на културния потенциал на местните традиции, занаяти и приложни изкуства за развитието на местните общности, както и за икономиката, образованието и обществото чрез посочване на добри практики за конкретни приложни области и инструменти за въздействие.

Методология и принципи на проучването

За да бъде обхваната, представена и анализирана в дадена територия проблематиката на традициите, занаятите и обичаите от колкото е възможно по-голям брой гледни точки е необходимо съчетаването на експертиза от различни области на научното и историческо познание, практическите познания и предания в областта на различни местни традиции, занаяти и приложни изкуства и живата памет на хората в региона. Така нараства и възможността да бъдат изведени повече разнообразни и жизнеспособни посоки за съхранение, инвентаризация и развитие на местните традиции, занаяти и приложни изкуства. Нематериалното културно наследство (НКН) на територията на МИГ „Преспа – общини Баните, Лъки и Чепеларе“ има шанс да бъде съхранено, разпространявано и предавано на следващите поколения, за да могат уникалните знания и умения, които са неразделна част от традициите и занаятчийската дейност на територията да се запазят за бъдещите поколения. Именно в тази възможност се съдържа един от съществените практически приноси на настоящия анализ - да се идентифицира какви традиции и занаяти са се практикували в територията на МИГ „Преспа“ в миналото, да се проследи кои от тях и в какъв вид са се запазили до наши дни, да се обледят в какъв вид и модификация се практикуват в съвременното, да се представят добри примери и практики „как и по какъв начин в други територии се работи в посока опазване на НКН“ и какви са възможностите в територията на МИГ „Преспа“

това да се направи. Важно е в резултат на анализа да се каже къде и по какъв начин следва да бъдат съсредоточени местните усилия политики в областта на занаятите, традициите и изкуствата, за да се запази спецификата на територията.

Основните приложени методи на проучване за целите на настоящия доклад са събиране на информация чрез анкетни карти, провеждане на фокус-срещи и телефонни дълбочинни интервюта с представители на читалища, неправителствени организации, краеведи, клубове по интереси и самодейци на територията на МИГ „Преспа“. Основните приложени за целите на доклада методи за анализ са: документален анализ –проучване на документи (desk research), обследване, интервюта и срещи и анализ и интерпретиране на резултати от проведените изследвания.

Използвани методи за събиране на качествени данни (провеждане на проучване)

- **Качествените изследвания** за целите на настоящия анализ включват провеждането индивидуални фокус срещи и телефонни дълбочинни интервюта.
 - **Фокус-срещи:** Целта на фокус-срещите беше да се извлече информация от живата памет на местното население, да се формират мнения и очаквания и да се тестват предложения относно концепцията за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на територията на МИГ „Преспа“. Бяха проведени 17 фокус-срещи с краеведи и будни местни личности, представители на читалищата, неправителствения сектор и гражданското общество.
 - **Дълбочинни интервюта:** следвайки целите и логиката на проучването и анализа дълбочинните интервюта изпълниха важни методологически и познавателни функции, а именно: да осигурят първична информация за прилаганите мерки по опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на територията на МИГ и в конкретни населени места, да се верифицират основни въпроси и хипотези, свързани с основните проблеми, бариери и възможности за развитие, опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство.
- За провеждането на фокус-срещите и дълбочинните интервюта беше използвана предварително изготвена анкетна карта, приложение към

настоящия анализ.

- **Наблюдение** – методът на наблюдение спомогна да се изследва текущото състояние на основните обичаи, традиции, занаяти и изкуства на територията на МИГ „Преспа“ и дейностите, които се изпълняват за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство.
- **Метод на сравнението** - сравняване на цифрови данните, факти, показатели и резултати от проучването и на тяхна база формулирани изводи и препоръки;
- **Метод на анкетиране** - събиране и обобщаване на информация, получена при посещения на място и провеждане на анкетиране на заинтересовани лица, както и сондиране на тяхното мнение чрез имейли;
- **Методът на експертната оценка** – той обогати проучването чрез допълнителна оценка на значението на систематизираните данни, за оформяне на обобщени резултати и е допълващ, в случаите на недостатъчна статистическа и документална информация;

При разработването на анализа бяха използвани следните методи за набиране, документиране и анализиране на информацията:

- **Проучване и анализ на информация от публични източници (документален анализ или desk research)**- този метод е в основата на извършеното проучване и включва: преглед на документи, свързани с опазване на нематериалното културно наследство (издания и годишници в Регионална библиотека „Никола Вранчев“ –Смолян, общински планове и стратегии за развитие, годишни доклади от дейността на читалищата и културните институции на територията на трите общини – Баните, Лъки и Чепеларе, издания на Асоциация на родопските общини, проучване на документи в интернет);
- **Обработка на данните** - за целите на анализа са използвани методи за обработка на данните като аналитична работа и обобщаване на събрана информация. Резултатите от документалния анализ са използвани за характеризиране на историческото развитие на НКН и текущото състояние, вкл. анализиране на дейностите в областта на опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство;
- **Интервенционен логически анализ** – имаше за цел да установи степента

на съгласуваност на дейностите с общинските планове и стратегии за развитие в областта на нематериалното културно наследство. Чрез интервенционния логически анализ се търсят връзки и зависимости и на тази основа са формирани препоръки;

- **Gap анализ (анализ на несъответствието)** - Анализът на несъответствието подпомага да се открият аномалиите между бъдещото състояние и текущото състояние в областта на опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на територията на МИГ „Преспа“;
- **Факторен анализ** - допринася за систематизиране на причините, обусловили съществуващите проблеми и бариери пред развитието на нематериалното културно наследство на територията на МИГ .

Изследвана съвкупност

За постигането на целите на проучването и анализа беше важно да се определи цялата изследвана съвкупност от информация и данни и да се обхване възможно най-голяма извадка от нея. Изследваната съвкупност включва болшинството културни институции на територията на МИГ „Преспа“ и местното население. Участниците в проучването са представители на читалища и читалищни настоятелства, служители на местните администрации, работещи в областта на културата и местното развитие, НПО, краеведи, гражданското общество и самодейци. Участниците в проучванията за анализа са над 40 представители на изследваната съвкупност от трите общини – Чепеларе, Лъки и Баните, които дадоха своята обективна оценка при максимална изчерпателност на отговорите и активност при допусканията, свързани с анализирането на нематериалното културно наследство на територията на МИГ като цяло. Анализът се базира на изследване, проведено в рамките на трите съставни общини на МИГ и обобщава информацията, събрана в рамките на проведените наблюдения, срещи и интервюта.

История и общо представяне на текущата ситуация

Достигнали максималното си развитие през Възраждането като резултат от постигнатата диференциация и специализация, усъвършенстването на начина на производство и разширяването на кръга от използвани суровини и технологии, след

Освобождението, местните традиции, занаяти и приложни изкуства постепенно западат, а някои дори изчезват с ускоряването на процеса на урбанизация и индустриализация. Периодът на т.нар. „развит социализъм“ допълнително усилва тази тенденция. Декоративността и утилитарността преди всичко на художествените занаяти трябва да поемат вече изгубеното предназначение на народните занаяти. Те са легитимирани (в смисъла на оправдани) като носители на „демократичната линия в съвременното развитие“, както и на „неповторимото своеобразие в културата на всеки народ“ в отговор на непрекъснато увеличаващо се търсене на „оригинални предмети с автентичен български характер“. С течение на времето се получава смесване на традиции от различни райони или от различни епохи, което е предпоставка за заличаване на многообразието от занаяти и не бива да бъде допускано.

Съвременното развитие на народните и художествените занаяти по-скоро предполага тяхното третиране като области на занаятчийска дейност, за да се използват възможностите за различна добавена стойност, пазарна реализация на техните изделия и съответно нови източници на финансиране, както и диференцирани мерки за съхранение и възраждане.

Изследваната територия на МИГ Преспа разполага със сравнително богато културно-историческо наследство – материално и нематериално. Предаването на ценностите в автентичния им вид от поколение на поколение е от много голямо значение за развитието на територията, тъй като ценностите се явяват продължение на националната памет и в най - голяма степен допринасят за поддържането на българския бит и култура. Идентифицирането на основните проблеми при опазването на нематериалното културно наследство е свързано главно с анализирането на действията и постигнатото до момента в общините Чепеларе, Лъки и Баните.

Основните културни институции на територията на МИГ „Преспа“ са читалищата, които продължават да изпълняват своята роля на културни и образователни центрове, развиващи художествената самодейност. развитието на читалищата и културните институции определя и развитието на местната култура – като в нея се включва нематериалното културно наследство като традиции, обичаи, нрави и традиционна кулинария.

В рамките на отделните населени места на територията на МИГ „Преспа“ нематериалното културно наследство се явява онзи важен елемент на

устойчивото развитие, който отчитайки спецификата на отделните местни общности, реализира конкретни мерки и действия за опазването на нематериалното културно наследство. Основните участници в процеса по опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство са читалищата и другите културни институции на територията на МИГ, неправителствения сектор, художествените самодейци и представителите на местната власт. Съхраняването и популяризирането на нематериалното културно наследство на територията на МИГ „Преспа“ е от голямо значение за отстояването на териториалната идентичност на населението на трите съставни общини на МИГ.

В същото време е важно да се отбележи, че всички културни институции, неправителствения сектор, гражданското общество, вкл. местното население и културните самодейци, развиват своята дейност по опазване на нематериалното културно наследство и в национален контекст. В тази връзка дейностите по опазване на нематериалното културно наследство, осъществявани на местно ниво, не могат да бъдат разглеждани откъснато от общата национална политика в областта на културата. По отношение на нематериалното културно наследство в територията на МИГ липсва пазарно ориентиране и функциониране. В тази връзка се наблюдава частично разминаване със практиката в други райони на страната, в която традиционните занаяти винаги са били пазарно ориентирани, а традициите, обичаите, обредите и религиозните празненства са основна туристическа атракция от няколко десетилетия насам.

[Представяне на спецификата на общини Баните, Лъки и Чепеларе](#)

Трите съставни общини на МИГ „Преспа“ – Баните, Лъки и Чепеларе, освен че са съседни и имат общи граници помежду си, те са и със сравнително сходни характеристики - природо-географски, икономически и културно - исторически. И трите общини са типично планински, с множество високи върхове, с висок процент на лесистост – над 90 %, с красив пасторален ландшафт, високопланински пасища. Имат сходни традиции, обичаи и НКН. И в трите общини живеят в разбирателство християни и мюсюлмани и всички изповядват своята религия, празници и обичаи в хармония с другите религии. Нещо повече – това е довело до интересна палитра от религиозни празници и обичаи, които се празнуват и тачат от всички и се създава едно неповторимо усещане за споделено пространство и ценности. В

територията могат да се видят едновременно християнски и мюсюлмански храмове и религиозни светини и всеки уважава културата и традициите на другите етноси и на другата вяра.

Община Чепеларе

Община Чепеларе има умерено континентален климат. Снежната покривка се задържа между 80 и 120 дни в годината, а средна ѝ дебелина достига 30 – 80 см. Общинският център гр.Чепеларе е разположен в планински район в Родопите и със своите 1232 м надморска височина е вторият най-високо разположен град в България след Доспат. През града протича река Чепеларска. В долината на Чепеларе са намерени предмети и некрополи от епохата на неолита (VI – V хилядолетие пр. н. е.), могилни некрополи от IV – V век сл. н. е., гробници на българи християни от XII – XIV в. и др. През V – VI в. сл. н. е. славяните основават в района селище, съществувало до XIV в., когато е унищожено от османските турци. Първите заселници на мястото на днешния град са отпреди около 300 години. Съвременното селище е основано в началото на XVIII в. Основен поминък на населението са били животновъдството и някои занаяти. Част от мъжете ходели по Беломорието като строители и рибари. След Освобождението от османско владичество Чепеларе се развива като културно-просветен и стопански център в региона на Средните Родопи.

През 1880 г. се открива пощенска станция и е прокаран телеграф. През 1921 г. градът е електрифициран. Местното туристическо дружество е основано през 1934 г. и носи името „Студенец“ През 1950 г. е създаден пещерен клуб.

Снимка – гр.Чепеларе

В гр.Чепеларе е създаден Музей на родопския карст, който е уникален за цяла Европа. През 1965 г. учителят от Чепеларе Димитър Райчев организира първата пещерна сбирка, която по-късно се разраства през 1980 г. в пещерен музей – единствен и до днес на Балканите. Днес представлява Музей по спелеология и български карст. Най-старите експонати в музея са от Ягодинската пещера и са на повече от 6000 години.

Сред основните икономически дейности в община Чепеларе се нареждат дърводобивът и туризма. Един от най-големите зимни курорти в България, а и на балканският полуостров се намира на територията на община Чепеларе – курортен комплекс Пампорово. От традиционните земеделски и животновъдни дейности в община Чепеларе са се запазили високопланинското пасищно животновъдство – отглеждат се предимно овце, кози и крави. В общината има няколко семейни ферми за производство на мляко, сирене, кашкавал и масло, някои от млечните продукти се правят по традиционни стари рецепти. Характерно за общината и важна черта на високопланинския ландшафт на община Чепеларе са високопланинските сенокосни ливади, голяма част от които поради тяхната стръмност и до ден днешен се косят и прибират ръчно. В земеделието се отглеждат предимно картофи, фасул, арония и малини. За община Чепеларе са характерни запазените гори и дивечовото богатство. В горите има благоприятни условия за растеж на гъби, билки и различни плодове – боровинки, къпини, млини, шипки и др., които се събират от местните жители по сравнително устойчив начин.

От традиционните в миналото занаяти в община Чепеларе до наши дни са се запазили само малка част от тях – основно дървообработване, сарачество, тъкане на малък и голям стан, шиене и плетене на терлици, чпеларство и др.

Община Лъки

Главният отрасъл в икономиката на град Лъки е добива на оловно-цинкова руда. В миналото на територията на общината е имало няколко действащи рудници, но към момента функционират само два – рудник „Дружба“ и рудник „Джурково“. С тяхната дейност са свързани много от работоспособните жители на града. В града функционира фабрика за обогатяване на добитата руда. Рудодобивът в Родопите е познат от праисторически времена. Съществува хипотеза, че на Балканите преди повече от 7 хилядолетия се е оформила самобитна металургична култура, която е първоизточник на миньорския и ковашкия занаят в Европа. В древността откритите рудници и дупки за копаене на руда са се наричали Рударски Егреци.

Друг отрасъл, застъпен в местната икономика, е текстилната промишленост – работят няколко шивашки цеха и плетачен завод, чиято продукция се продава и в чужбина. Друга част от жителите на общината са заети в областта на услугите – образование, местна администрация, здравеопазване и т.н. Дърводобивната и дървопреработвателната индустрия също имат своя дял в икономиката на града. На територията на общината осъществяват своята дейност 2 горски кооперации и няколко дървопреработвателни цеха.

През 1934 г. официално стартира просветното дело в Лъкински район – открито е училището в с. Югово, а малко по-късно и в с. Манастир.

Първото училище в Лъки е открито на 27 декември 1937 г., в което учителства Филип Петров Бояджиев родом от с. Габарево - Казанлъшко. Обучават се 20 ученика на различна възраст. Училището се помещавало в една от стаите на Общината, построена през 1935 г. През втората година се открива трапезария за учащите се, с което се дава възможност на по-голям брой деца от околните населени места да се учат в Лъки. Учителят Бояджиев, чието име учениците произнасят с благоговение, успява да завладее и разпали детското им въображение в изработването на първите етнографски експонати с мъниста – гerdани, гривни, торби. С това през 1937 г се слага началото на етнографското проучване на Лъконският край. През есента на същата година училището участва със свои предмети в Стопанската

изложба в гр. Пловдив и получава първите награди – 2 златни гривни и 2 одеяла. В община Лъки има 2 действащи Музейни сбирки:

- Етнографска музейна сбирка към НЧ „Зора“ – гр. Лъки
- Етнографска музейна сбирка към НЧ „Хр. Ботев“ – с. Манастир

Всяка година през последната седмица на август по традиция се организира събор, наречен „Миньорски празник“ в чест на всички миньори в района. Събитието е голямо за град Лъки, като се събират хора от всички околни местности. В почти всички населени места се провеждат срещи на родовете, които привличат все по-голям туристически поток. В община Лъки са регистрирани читалища в гр. Лъки, с. Борово, с. Дряново, с. Белица и с. Манастир. Те са активни организатори на традиционни празници, обичаи и състави за автентичен фолклор, а самодейните състави и местни инструменталисти и изпълнители към читалищата са ангажирани с опазване и представяне на местния фолклор като важна характеристика от самобитността на района и елемент на туристическата дейност.

От занаятите в региона са добре съхранени и се практикуват дърворезбарството и дървообработването, а от “женските” занаяти тъкане на хоризонтален стан на китеници, родопски одеяла, торби и други, плетиво, шев и везане.

В град Лъки, на около 10 минути от центъра на града, е из създадена Атрактивна къща „Природа и наследство”, в която са събрани под един покрив историята на бита и занаятите на родопчани, подредени в етнографска сбирка и уникални кристални образувания от недрата на региона. В къщата могат да се видят много етнографски експонати, да се чуят звуците на автентичния родопски фолклор, огласял планината. В Атрактивна къща са осигурени възможности за демонстрация и интерпретация на Родопския бит и култура. Осигурен е сензорен информационен киоск, който е пътеводител и информатор за туристическите дестинации и културни дейности в региона.

Снимка – интериор на Атрактивна къща „Природа и наследство“

Традиционните дейности в земеделието и животновъдството в община Лъки се практикуват и съхраняват традиционната родопска кухня, свързана с картофопроизводството, млечните и животински продукти. Към тях може да се добави местното пчеларство, рибовъдство, производство на малини, арония, бране на диворастящи гъби, билки и боровинки.

Община Лъки е известна и с интересната местна кухня. Характерни са: родопската баница (наречена „клин“), качамак, трахана, пататник, фасул (боб).

Кръстова Гора

Едно от най-известните места в община Лъки е Кръстова гора - едно от големите православни български светилища. В Родопите има вълшебни места, но на Кръстова гора, казват че стават чудеса. Чудесата станали на това място подхранват легендите

за частицата от Христовия кръст и за лечебната сила на водата от аязмото.

Община Баните

Община Баните има средишно разположение между два областни центъра – Кърджали и Смолян. Общината е разположена в Ардинската подобласт на централния дял на Средните Родопи. Територията е с надморска височина в границите от 450 до 2001 м. Тя се нарежда на четвърто място по територия сред общините на Смолянска област. Граничи с шест общини от три области - Пловдивска област, Смолянска и Кърджалийска област. Населените места са разположени дисперсно в рамките на общината. Основен фактор за формиране и развитие на селищната структура е мрежата от реки и потоци /притоци/, протичащи през територията ѝ. Взаимодействието на природните и историческите дадености създава специфично многообразие на територията на общината.

Икономиката на общината е слабо развита, с доминиращ третичен сектор. Икономическият потенциал и степента на развитие на икономическите функции на община Баните определят мястото ѝ на периферна община в рамките на област Смолян. Потенциал за развитие е производственият опит и традиции в трикотажната и шивашка промишленост, дърводобива и дървопреработването и наличието на лечебна минерална вода. Община Баните разполага с множество ресурси, включително горещи лечебни минерални извори, поради което общинската администрация е насочила усилия за утвърждаване на общината като туристическа дестинация с приоритет в развитието на балнеолечението и туризма. Община Баните в екологично отношение е с много добри показатели - липсват големи замърсители на въздуха, водите и почвата, като това създава добри условия за обитаване и отдих. Наличните природни дадености - топъл минерален извор, чиста природа, богатата флора и фауна, мек климат и разнообразен релеф, са предпоставка за развитие на различни форми на туризъм - балнеоложки, селски, ловно-рибарски, екстремни и др. Културните традиции в община Баните играят изключително голяма роля за духовното израстване на населението. Мрежата от културни институти в общината е представена от девет читалища, девет библиотеки към тях и единадесет самодейни художествени състава, от които преобладават групите за изворно народно творчество. Сред основните икономически дейности се нареждат текстилно и трикотажно производство, шивашко производство, хранително-вкусова промишленост – производство на млечни продукти от местни ферми. По сведения на

археолога Никола Дамянов, най-ранните археологически паметници в община Баните са регистрирани в м. Чукаря, землището на село Босилково. Там на 1254 м надморска височина през 1987 и 1988 година смолянски археолози локализират и проучват най-старото скално светилище на траките в Средните Родопи.

Етнографска и етническа принадлежност на местната общност

Територията на МИГ „Преспа“ се отличава с населени места със сравнително малки територии, в които живее разнообразно по своята етнографска и етническа принадлежност население. По етнически признак населението на териториите е от български произход. Общността на териториите на общините Чепеларе, Баните и Лъки е свързана с всички особености на местния фолклор на етнографската група на българите и така наречената етнографска група „помаци“.

Традициите, обичаите и нравите намират най-ясно проявление в местния фолклор, който е неизменна част от нематериалното културно наследство на дадена територия. Фолклорът стои в основата на самодейната читалищна дейност и културната популяризация сред обществото.

За да открием ролята на местния фолклор като част от нематериалното културно наследство за опазването и популяризирането на местната култура и идентичност е важно да разгледаме видовете Етнографско културно наследство и конкретно да го анализираме при разглежданата територия на МИГ „Преспа“. Може да се направи следната класификация на Етнографското културно наследство, което е пряко обвързано с нематериалното културно наследство.

По вид Етнографско културно наследство в територията обхваща:

- Народни носии и облекло
- Музикални инструменти
- Народни танци и песни
- Традиции и обичаи

По Етнографска област територията на МИГ „Преспа“ попада в Родопска

етнографска област

В територията на МИГ „Преспа“ се използва предимно родопската народна носия – женска, мъжка и детска, която се разграничава много по своите детайли от носиите в другите етнографски райони на България. Същата специфика е характерна и за родопската народна песен.

В миналото броят на занаятите, които са се практикували в територията на МИГ е бил несравнимо по-голям от броят им в наши дни. Това се дължи на няколко исторически и социално-икономически факта:

- В миналото занаятите са били изцяло свързани с ежедневието на хората – занаятчийските произведения са с изцяло битова и практична приложимост, докато в днешни дни те имат ювелирна и номизматична стойност;
- С течение на времето и в резултат на научно-техническата революция занаятчийските изделия са заменени с фабрично произведени такива, които в повечето случаи са на по-ниска стойност. Това е основната причина за замиране на голяма част от занаятите;
- Промяна в бита и начина на живот – ежедневието на хората се променя и част от занаятчийските произведения стават малко необходими, защото не се използват в ежедневието на хората – така например замира занаятът сарачество;
- Част от занаятите в територията са замрели поради липсата на приемственост, така със смъртта на майсторите занаятчий са умирали и определени занаяти.

При обследване на традициите и обичаите в територията на МИГ „Преспа“ положението е сравнително добро. При тях не се наблюдава такава голяма загуба, каквато се установява при традиционните местни занаяти. В известна степен това се дължи на факта, че те са свързани с религията и с определени празници, обичаи и емблематични дни в годината, също така тяхното практикуване в дългосрочен план не е обвързано с големи финансови ресурси.

[Занаяти, които са се практикували в миналото в територията на МИГ „Преспа“](#)

През цялата многовековна история на родопчани, занаяти като тъкачество, медникарство, дърворезбарство, абаджийство, ковачество и др. са съпътствали техния бит и са отразявали спецификата на тяхната култура. И до днес, посещавайки някои от родопските села може да се види жена, надвесена над стар дървен стан да вплита вълнени нишки във всички цветове на дъгата или мъж, почукващ вещо по изящна медна кана. Във всички занаяти творецът родопчанин проявява голямо умение и сръчност, оставяйки редки образци на народното изкуство. Най-голяма изява на високо майсторство и художествен усет родопчанинът проявява в дърворезбарството и иконописа, а родопчанката – в тъкачеството. В създаденото от родопските майстори е вплетена красотата на природата с причудливите и форми и багри, съвършенството на камъка и дървото, желязото и медта, вълната и конопа, медната и сърмената нишка.

Автентични, живописни, практични, произведенията на родопските майстори от край време са били свързани с нуждите на хората от планината и съседната Беломорска Тракия. Днес те внасят уют и традиция в бита ни, напомнят за възшебството на отминали далечни времена и “разказват” невероятни истории, митове и легенди от планината. Суровите условия на живот в планината и отдалечеността на селата едно от друго, принуждавали хората сами да се учат да правят много неща. Мъжете се занимавали със земеделските инструменти, животните и поддръжка на дома, а жените от малки се учили да въртят домакинската работа в къщата. Месят и пекат хляб, обработват вълната, шият дрехи за цялото семейство. Някога – всяко семейство е било своеобразна малка фабрика.

ТЪКАЧЕСТВО

Родопски китеник

Тъкачеството е изцяло женски занаят. Този занаят е сред най-старите български занаяти и е сред най-практикуваните в Родопите, поради неговата пряка връзка с ежедневието на хората. Изработката на платно, аби, черги, китеници се правело в почти всяка къща, произвеждали са се домашни тъкани, аби и шаяци, необходими за ушиването на традиционното мъжко, женско и детско облекло. Преди стотина години всички жени в Родопите са умеели да тъкат, това е било сред основните и най-важни умения на жените. Почти във всяка къща е имало хурки, вретена, ридан, стан. Всяко момиче още от малко е обучавано в тънкостите на занаята, за да може като се омъжи сама да се справя с необходимостта от домашни одеала за постилане и завиване, платна за ризи, кърпи, торби, чаршафи и др. Жените са тъчали на голям прав стан и на малък стан – за по-финните пъкани и платове за ризи и кърпи. Пряко свързани с тъкачеството са и занаяти като мутафчийството (влачене на вълна), обработката на вълна, плъстенето на вълна (изработка на изделия от нетъкан текстил-плъсти), багренето на преждите, вълната и тъканите и то с багрила, извлечани от заобикалящата ги природа, гайтанджийството (гайтанът е плетен вълнен шнур, с който се украсяват традиционните народни носии, изработени от аба) и тепавичарството (природно пране на тепавица под буйната струя на реката за въздействие върху вълнени платове (гайтани, шаяци, пояси), за да са по-здрави и по-плътни, а в някои случаи да се придаде мъхеста повърхнина).

ТЕРЗИЙСТВО(шивашки занаят)

Терзийството е било сред уважаваните занаяти в миналото, а броят на терзиите е бил сравнително малък. В миналото всички дрехи, особено дрехите за по-представителни поводи са се шиели от терзията. Ежедневните дрехи много от хората са ги шиели „на ръка“ в къщите си.

ЧЕШМИДЖАРСТВО (Чешмарство)

Стара чешма с корито за водопой и на животни

В миналото селската чешма е била място, където освен да си налееш вода е можело да срещнеш своите приятели или бъдещата си невеста и жених. Селската чешма е била център на социални контакти. Чешма обикновено се нарича цялата водопреносна система, чрез която водата достига до хората. В някои случаи над самото съоръжение се е построявала и малка постройка – навес или сайван за по-голямо удобство на хората. В българските земи се срещат различни видове чешми. Тяхното разнообразие се дължи на материала от който са направени, големината на коритото и броя на чучурите. В Родопите и в територията на МИГ „Преспа“ най-често срещаните чешми са каменните, изградени от дялани камъни с по един, два или три чучура. По традиция чешмите са се изграждали по някакъв повод, като на зида на вече построената чешма се гравира името на дарителя или събитието, което трябва да се запомни или ако е в памет на някакво събитие или човека. Тази традиция се пази и практикува и до днес и се смята за голям „хаир“ (добринна) да успееш през живота си дастроиш обществена чешма. Често строежите на чешмите са били обвити в легенди.

МЕЛНИЧАРСТВО

Мелничарството с право се счита за един от най-старите български занаяти. В древността у нас масово били използвани ръчните хромелни мелници, за което свидетелстват десетки подобни мелници, някои от които се използват в селата и до днес за смилане на сухо царевично зърно за приготвянето на трахана – характерно за Родопите ястие с фасул и царевица. Поради наличието на високопланински потоци навсякъде в територията на МИГ „Преспа“ в миналото е имало много воденици, където хората са си мелели зърното. Водениците са се правели задължително на поток или река, а водата е задвъжвала големите воденичните колела за смилане на

зърното. В повечето случаи мелничарството е било семеен занаят при много поколения, така се е наследявала и самата воденица.

Воденица

САРАЧЕСТВО

Името на този занаят произлиза от арабската дума сарач - седло. Сарачеството е един от най-старите кожообработващи занаяти. Той възниква с опитомяването и използването на коня като товарно, ездитно и впрегатно животно. Това е изключително важен занаят в Родопите, тъй като в територията коларските пътища са много малко, основният метод за транспорт на хора и стоки са били мулета и магарета, оборудвани да пренасят товари. Майсторите сарачи изработвали самари и седла, ремъци, каиши, дисаги, колани, паласки, кобури, щавени цървули. Като основен материал се е използвала кожата от едър рогат добитък, овце, и кози. Днес занаята и изделията на майсторите сарачи могат да се видят само на специализираните занаятчийски панаири и в някои етнографски комплекси.

ГАЙТАНДЖИЙСТВО

Метод за багрене на гайтан

В определена степен гайтанджийството е развито и в района на МИГ „Преспа“. Гайтанът е плетен вълнен шнур, с който са се украсяват традиционните народни носии, изработени от аба. От практично средство за заздравяване на ръбовете и шевовете на дебелия вълнени дрехи, с годините тези шнурове се превръщат в сложна рисунка и украса. Първоначално са се изработвали изцяло ръчно. По-късно с въвеждането на чекръкът в голяма степен производството се механизирани. Силно развитие гайтанджийството получава след Освобождението - българските гайтани продължават да се търсят на турския пазар, в последствие в резултат на силната конкуренция на фабричните изделия занаятът запада.

КАЛАЙДЖИЙСТВОТО

Наред с дървените съдове хората в миналото ползвали и бакърени харкоми, сахани, купи, тасове, кепчета (черпаци), тави, казани. Те били разнообразни както по функция, така и по видове. Тази посуда изисквала ежегодна поддръжка - почистване и калайдисване. Калайджийството е занаятът, при който се полага специално покритие върху метални съдове, които имат пряк контакт с огъня - джезвета, казани, тави и всякаква домашна посуда, която хората в територията на МИГ са използвали. Тъй като бързо оксидират, се налага медните съдове да се посребряват или калайдисват. Бакъреният съд се поставя на огъня да обгори отвън и отвътре, като се

държи с големи клещи. После с малко сярна киселина и памук се обтрива цялата повърхност и се залива с вода. В калая се добавя нишадър, който го разтваря, после се добавят солна киселина и цинков прах. Съдът се поставя отново на огъня да се нагрее. Тази процедура се повтаря, докато се калайдиса хубаво целият бакър. Ако работата е качествено свършена, съдът издържал цяла година преди повторно калайдисване. Поради своята специфика и неежедневното му приложение, дори и в миналото този занаят се е срещал сравнително рядко в територията.

МУТАФЧИЙСТВО

Занаятът е бил пряко свързан с отглеждането на кози, от чиято козина се произвежда основната суровина. Най-напред се е извършвало ребене - подбор на козината по цвят и дължина на материала. После козината се разчепква върху дървена дъска, а после се преде на чекрък. Натуралният ефект при тъкането се постига чрез съчетаването на естествените цветове на козината - бяло, сиво, кафяво и черно. От козината са се тъчали предимно козаци (козиневи халища) за постеля, както и яморлуци. Занаятът запада катастрофално след въвеждането на ТКЗС-то като форма на стопанство и почти се унищожават стадата от кози в Родопите.

ДЪРВООБРАБОТВАНЕ – ДЪРВОСТРУГАРСТВО, ДЪРВОРЕЗБА

Обработката на дърво в Родопската област има стари традиции. Наличието на големи по площ и разнообразни гори в Родопите са благоприятствали развитието на занаятите свързани с обработката на дървото - бъкличарство, дървообработване, дърворезба, дървостругарство, коларство, копаничарство (производство на домашни съдове от дърво). Овчарска (пастирска) дърворезба е една от творческите прояви в занаятчийската дърворезба. Тя е непосредствено свързана с всекидневния бит и с материалната дейност на нейните творци – планинските пастири. Използвали предимно твърдо дърво (бук, орех) и с помощта на ножа и длетото дялали предмети за лична употреба - лъжици, геги, свирки, копанки, кобилици и др. Украсявали ги чрез обгаряне, писане (с въглен или други багрила) и по-рядко с дълбока резба.

Старинни дървени съдове

Копаничарството наред с дървосекачеството (горянството) е сред най-старите занаяти свързани с обработката на дървото. Копаничарите работели предимно за да задоволят собствените си нужди от груби, но здрави и функционални съдове. Този занаят не изисквал специална подготовка или продължително обучение и сложни инструменти. Той е свързан непосредствено с благоприятните, предимно планински условия в територията на МИГ Преспа, където местните гори изобилстват от разнообразен дървен материал. Най-често използваните дървесни видове предпочитани от копаничарите са орехът, букът, ябълката и сливата, даже и дрянът. Копаничарите-делачи използвали само няколко твърде примитивни ръчни инструменти: обикновен прав нож, изнемало, пергел, евентуално длето и тесла. С тяхна помощ правели множество предмети за лична и домашна употреба: лъжици, геги, кутели (големи чаши с дръжка за вода и мляко), солнички, малки и големи копанки и др. Друга част - типични за времето си дърводелци се занимавали с направата на дограма за прозорци, врати, душета и тавани. Сред най-художествените прояви в дърворезбарството е изработката на иконостаси и църковни тавани, които са се правели само от най-изявените майстори.

СКОТОВЪДСТВО

Животновъдството, плътно обвързано със земеделието, е един от най-старите поминъци на Родопчаните. Високопланинските пасища и сеникосни ливади в територията на МИГ Преспа са благоприятствали развитието на животновъдството и преди всичко на пастирското стопанство и овцевъдството. Отглеждането на добитък е било едно от главните занимания и поминъци на хората в Родопите. Стопаните на обширните стада от овце и кози са имали лятна (високо в планината) и зимна кошара за животните. Много от животновъдите са прекарвали със стадата си зимите в беломорието, а летата в Родопите, което се е отразявало изключително благоприятно на развитието и размножаването на животните. Освен чобаните, за които

скотовъдството е било осовен поминък, всяко семейство е отглеждало малък брой собствени животни за дамазлък (крави, овце, кози, муле) – за мляко и месо на семейството.

ПЧЕЛАРСТВО

Пчеларството се е развивало като занаят в средните Родопи, където попада територията на МИГ „Преспа“. Пчелите са ги отглеждали в прости кошери - тръвни. В началото кошерите имали конусовидна форма. Наричали ги кошерища, тръвни, павит на името на растението което използвали за изплитането на кошерите. Обикновено за направта им се използвали върбови пръчки. След изработването на кошера те са се измазвали отвън и от вътре със специална смес. В зависимост от местните традиции в сместа са добавяли глина, слама, оборска тор и пепел от огнището. По този начин удължавали живота на кошера и го предпазвали от въздействието на атмосферните условия. При високи или ниски температури за да предпазят пчелите, върху кошерите поставяли „качулки или кафтани“, изработени от слама. Роенето - периодът в който от пчелните семейства се отделят нови рояци, започва през пролетта и продължава през цялото лято. Стопаните, които са се занимавали с пчеларство определяли един или няколко души, които трябвало да наблюдават процеса на роене и къде ще се настани новият рояк. След което главният пчелар прибирал новите пчелни семейства в плетен кошер. За да примамят пчелите намазвали вътрешността на кошера с мед и маточина. В миналото, хората които отглеждали пчели били на голяма почит. Освен за храна, медът се е използвал и за лечение – за различни отвари, превръзки и др. И до днес старите пчелари приготвят в домашни условия т.нар. „благ мехлем“ с восък, който е незаменимо средство при рани, изгаряния и травми. Восъкът намирал голямо приложение и в лечебните компреси, наричани „мушами“. В подходящ съд затопляли смес от восък, смола, тамян, зехтин. Напоявали сместа с памучно платно, което поставяли върху болното място.

БИЛКАРСТВО

Билкарството е било традиционно женски занаят в миналото. Всички жени познавали определени и често срещани билки, които събирали, за да церят с тях ако има болен в семейството или просто да варят чай през студените зими. Имало обаче и жени билкарки, които събирали билки и от тях приготвяли различни церове, мехлеми и отвари като ги комбинирали с мед, восък, тамян, ракия и др. и така

лекували хората. Те познавали в детайли билките и растенията, кога натрупват най-много лечебни вещества, кога се берат, как се сушат и съхраняват, как се извличат от тях лечебните сокове. Обикновено билките след като се събирали се разтиляли или връзвали на снопове и се оставят да изсъхнат на сянка и проветриво. Хубаво трябвало да изсъхат, така че като ги вземеш между пръстите и ги стриеш да се получи прах. При правилно съхранение билките издържали около 2 години без да изгубят лечебните си свойства. Билкарите имали строги правила при събирането, обработването и използването на билки и растения:

- Когато са необходими само листата на растението, да не се късат неговите плодове и цветове, за да не се наранява излишно растението и да не губи способностите си за размножаване;
- Да не се обират всички билки (от един вид) на дадена територия, а да се пазят екземпляри за по-нататъшно размножаване;
- Да познават и да се внимава при събирането на билки, които имат отровни двойници;
- Билките се берат само в сухо време (когато по тях няма дори роса) и се сушат на сянка и в проветриви помещения;
- Използването на билките трябва да е само ако си сигурен как ще подействат.

Мурсалски чай – силно лечебен и тонизиращ

ЗИДАРСТВО

От дълбока древност зидарството е една от основните професии на мъжете в Родопите. Даже в беломорието голяма част от строежите са дело на родопски

майстори. През студените месеци от годината (зимата), когато земеделската работа приключвала, зидарите се събирали на групи с отговорник, калфи и чираци и заминавали на гурбет на юг и се връщали чак в късна пролет. Най-тежка била работата на калфите и чираците. Освен работата по строителството, те се занимавали и с домакинската работа. Много от родителите изпращали децата си с майсторите, за да научат занаята и да бъдат възпитани на труд и послушание. Думата дюлгерин обединявала няколко занаята – зидарство, каменоделство, дърводелство и др., свързани със строителството. Родопският дюлгерин умее да зида, да покрива покривите, да изработва дървенията и бил дори добър соваджия (измазвал стените с вар). Дюлгерите били известни със своите умения, във времена, в които нямало

почти никакви инструменти, те градили църкви, къщи, дувари и др.

Каменна камбанария, иззидана с дялани камъни

КОВЧАЧЕСТВО

Ковачеството е занаят за механична обработка на метал. Майсторите-ковачи оформят метала след като го нагрят до определена температура (на която става полесен за работа), като това ставало в специално ковашко огнище. За времето си ковачите разполагали и с голям набор от различни по форма и големина чукове, всеки подходящ за дадена употреба. Ковашкият занаят е бил широко разпространен и нужен, защото всяко населено място е имало нужда от изработване, заточване и ремонт на земеделски и битови сечива като мотики, лопати, сърпове, брадви, от

оръжия и от подковаване на животните, като тези нужди се запазват през годините до началото на индустриализацията.

Халка – дръжка за порта от ковано желязо

Според различните нужди на обществото, майсторите започнали да се специализират в направата на различни изделия – изработка на огнестрелни оръжия(тюфекчийство), ножове, ножици, брадви, селскостопански инструменти, както и на гвоздеи. Изработвали са и конструктивни елементи и обзавеждане за новоизграждащите се по това време църкви, като обкови, панти, дръжки, ключалки, решетки за врати и прозорци, като това се пренася на по-късен етап и в жилищното строителство в по-заможните къщи. Много от продуктите на ковашкия занаят са били с конкретно битов характер, като различни свещници, инструменти за поддържане на огън (маши, дилафи, ръжени), кантари, а някои от тях също са притежавали и художествена стойност, съдейки по формата или украсата им. В наши дни ковачеството в голяма степен е преминало от необходимост във форма на изкуството, като съставна част от някои занаяти като ножарството и изработката на декоративни порти и огради.

Традиции и обичаи, които са характерни за територията на МИГ „Преспа“

Сред нещата, които съхраняват един народ през вековете, са неговите обичаи, традиции и празници. Българският народ може да се похвали с един от най-богатите и интересни фолклори в света. Именно тези обичаи и традиции обединяват

българите, независимо къде се намират по света и пазят родовата и национална памет жива.

Традициите отразяват изконни ценности на българина. Традициите със своята обредност, символика, музикално – ритмични и езикови характеристики, са носители на значимите житейски ценности, етични и морални норми необходими за оцеляването на общността. Чрез съхраняването и практикуването на различни обичаи се осъществява приемственост между поколенията и опазване на НКН. В територията на МИГ „Преспа“ се срещат типични за региона традиции и обичаи, някои от тях се преплитат с религиозни и природни празници. Една от най-важните традиции в Родопите, която се е запазила и до наши дни е уважението и почитта между различните религии – християни и мюсюлмани в територията празнуват заедно своите празници, религията ги обединява на празника. Като неписани закони и запазени традиции и до днес се:

- Строят чешми на обществени места;
- Пазят празничните традиционни носии, характерни за района на Средните Родопи;
- Не допускат сечи в горите, които осигуряват водата за пиене;
- Спазват циклите на лунния календар в земеделските и животновъдни дейности;
- Правят курбан за здраве и за празник, за строеж на нова къща, за раждане на дете.

Най-популярните обичаи са свързани с отбелязването и на някакъв празник или етап от годината. В територията на МИГ „Преспа“ най-масово отбелязваните религиозни празници са:

- Коледа
- Великден
- Гергьовден
- Йордановден
- Тодоровден
- Никулден
- Курбан байрям
- Шекер байрям

На всеки от тези празници традицията повелява да се извършват различни обреди, наричания и веселия.

Сред обичаите, на местно ниво най-много са се запазили и се празнуват следните:

КОЛЕДУВАНЕ

Коледуването е един от традиционните български обичаи. Времето за коледуване е строго определено от традицията – от полунощ до изгрев слънце на Бъдни вечер. С изгрева на слънцето спира коледуването. С коледните празници, обичаи и обреди е свързан богат и разнообразен фолклор - песни, наричания, пословици и гатанки. Коледарските песни се изпълняват при коледуването – на Бъдни вечер дружини от момци „коледари“, водени от по-възрастен мъж, наричан „станеник“, обхождат предварително определена махала и пеят песни по пътя, пред къщата и на къщата, като пожеланията в тези песни са посветени и на домакина (стопанина), овчаря, ловеца, свещеника, невястата, момата, ергена, малкото момче или момиче. Подготовката започва на 20 декември. Коледарите са в традиционно празнично облекло и със специална украса на калпаците. От полунощ до сутринта те обикалят домовете. По пътя, пред вратата и в къщата пеят специални обредни песни, различни по мотиви, според мястото на изпълнение и лицето, за което се пеят. Най-общо те са обредно пожелание за здраве и щастие в семейството и берекет.

ЙОРДАНОВДЕН

На 6 януари се празнува Йордановден. На този ден по традиция след ритуалното кръщаване на водата, свещеникът да хвърли кръста в реката, където насъбралите се мъже да се впуснат, за да го вземат. Този, който извади кръста, ще бъде здрав и щастлив през цялата година. Ако хвърленият във водата кръст замръзне, предвещава здраве и голям берекет. Ако пък времето е студено и сухо, се приема като знак за плодородна и добра година. Накрая – с китка босилек свещеникът напръсква хората за здраве.

Освен общоприетия водосвет и ваденето на сребърен кръст за здраве, на Йорданов ден много хора празнуват именни дни и черпят за празника.

ГЕРГЬОВДЕН

На 6 май се отбелязва Гергьовден - един от най-големите български празници. Името Георги е най-често срещаното мъжко име в България. Празникът предвещава пристигащото лято и е свързан с новата стопанска година - затова денят е изпълнен с много обичаи, свързани със земеделието, скотовъдството и здравето. "Всяка капка

гергьовски дъждец жълтица носи", смята народът. Щом вали в деня на Свети Георги, плодородна година ще е.

Сред най-характерните дейности за Гергьовден е приготвянето на курбан от мъжко агне и изпичането на гергьовски хляб. На този празник се събира цялото семейство и на трапезата задължително присъства печеното агне и обредният гергьовски хляб. Празникът е почитан както от християни, така и от мюсюлмани.

БАБИНДЕН

Според българските традиции и обичаи, на Бабинден почитаме „бабите“, които навремето са помагали при раждането на децата, както и младите жени, които са раждали. Празникът се чества почти във всички населени места на територията на МИГ „Преспа“. Въпреки че с течение на времето Бабинден губи част от обредните си обичаи, смисълът му се запазва и до днес – показване на почит и уважение към възрастните хора. Обредността му е подчинена на уважението към възрастните жени, които са „бабували“ на родилките. Благодарение на местните читалища се правят възстановки на начина на отбелязване на празника през годините с цел запознаване на младото поколение със старите традиции и обичаи и важноста на празника за местната общност;

СУРВАКАНЕ

Сурвакането е сред любимите български обичаи. Той е особено обичан от децата, които нямат търпение сурвакането да започне. Обичаят представлява обхождането на селищата от група малчугани-сурвакари на възраст между 4 и 12 години. Те държат в ръцете си сурвачки, които са изработени от дрянови клонки и са украсени с различни сушени плодове, пуканки, вълна, прежда, кравайчета, сушени шипки и прочие. Сурвакането става чрез леко потупване по гърба на по-старите със сурвачката и изричането на известно на всички наричане за здраве и дълголетие. Сурвакането се прави за здраве и дълголетие, а сурвакарите получават почерпки за ритуала.

БОРЕНЕ С ЯЙЦА

Много интересен и запазен обичай и в територията на МИГ „Преспа“. За Великден се боядисват яйца, а чрез тях се осъществява и обичаят „борене с яйца“. За да има борене, естествено, първо трябва да се боядисат яйцата. Това става по много

различни начини, като основният е потапянето на яйцата в специална боя за яйца. Яйцата могат да се изрисуват със свещи или да се облепят с различни домашно изработени украшения. Първото яйце по традиция е червено. След боядисването, яйцата се оставят да отпочинат и могат да се използват за борене едва на Великден.

ИЗРАБОТВАНЕ НА МАРТЕНИЦИ

Първи март – денят на Баба Марта е изключително емоционален, обичан и почитан български обичай. На този ден по традиция хората се закичват с мартеница. Тя е символ на здраве, дълъг живот, плодовитост и изобилие. Мартеница се изработва чрез усукване на вълнен или памучен конец. Основните цветове са бял и червен. Белият цвят е символ на чистота, невинност и радост. Бели са празничните дрехи на булката, светците и ангелите също са облечени в бели дрехи. Червеното е цвят на жизненост, здраве, на течащата кръв, на огъня. В традиционната българска сватба булото на булката е в червен цвят. Червен конец се връзва на плодни дръвчета, на детска ръчичка, за да предпазва от зло и да носи здраве. Такава е магическата му сила в мартеницата. В Родопите мартеници се правят от различни цветове. Конците, участващи в направата на мартеницата, се усукват задължително наляво. Мартеницата може да включва различни елементи – символи - черупки от охлюви (за здраве и сила), скилидки чесън (за предпазване от зли демони), мъниста (против уроки), паричка (за благополучие). В народната представа на българите Баба Марта е жена. Тя е с променлив характер и затова и времето през месеца е променливо. Когато Баба Марта е ядосана времето е студено, а когато се смее – топло и ласкаво. Една от най-старите и традиционни мартеници е тази с мъжка и женска фигури, със странните имена Пижо и Пенда, съединени с усукани бял и червен конец.

Оцеляла хилядолетия наред тя остава една от най-самобитните прояви на фолклора. Денят първи март се свързва с обичай за изгонването на злите сили и включват палене на огън и изгаряне на сметта на двора, а след това всички прескачат жаравата. Също така с мартенски огън се обикаля къщата, двора, дуварите, за да се прогонят змии и зли духове. Разпространен е и гадателският обичай за избиране на ден. От 1-ви до 22-ри март всеки си намисля един определен ден от този период и по него се определя каква ще е годината – ако е слънчев, ще е успешна, ако вали и времето е лошо – ще има трудности.

Мартеници

ЕНЪВДЕН

На 24 юни по отколешна традиция се чества най-големия летен празник – Енъвден. Този празник бележи лятното слънцестоене и народните вярвания са свързани с това, че от този ден нататък слънцето започва бавно да умира и годината клони към зимата. През 1994 г. е обявен и за ден на българското лекарство. Навсякъде празникът започва с ритуално събиране на билки – народните лечители твърдят, че набраните рано сутринта на Енъвден, още преди да се вдигне росата, лечебни тревни, са най-лековити. Смята се, че на Енъвден хората трябва да изсушат билките, с които ще се лекуват, защото магията на Енъвден ще направи билките още по-лечебни. Рано сутринта преди изгрев слънце на Енъвден жените събират 77 билки и половина, защото, според вярванията, толкова са болестите по земята. Задължително на този ден се бере енъвче, което се вплита във всички еновденски венци и китки. Енъвден се отбелязва и професионален празник на всички билкари, фармацевти и козметици. През последните години в територията на МИГ „Преспа“ празника се отбелязва най-активно в община Лъки, където обичаят е възстановен с големи детайли.

МЕСТНА КУХНЯ

Традиционната кухня е част от нематериално културно наследство на територията на МИГ „Преспа“, която е сравнително специфична е основана на продукти, който се

произвеждат в територията.

Типични особености на кухнята, която е характерна и за територията на МИГ , е че тя е много здравословна – почти не се включва пържена храна, нискомаслена е и се използват основно продукти, които домакините сами са отгледали – картофи, фасул, царевица, ръж, мляко и месо от собствения добитък. Родопчанката била принудена да приготвя храната за семейството си само с произведеното от собствената си градина. Фасулът, картофите и царевичата са само част от характерните и емблематични храни за Родопите. Родопчани са се славели и като добри скотовъдци. Някога стадата от кози, овце, говеда са били неизброими. Родопското кисело мляко и до ден деншен е световен феномен, а всички млечни продукти в Родопите за здравословна основна храна. Всички продукти са се използвали в суров вид, не са били прилагани процеси като консервиране, бланширане. Запазвали са се чрез сушене, осоляване и заравяне в земята (картофи, моркови, цвекло и др.). Сред популярните подправки и тогава и днес са магданоз, джоджен, червен пипер, чубрица, чесън и орехи.

От древни времена родопчани се славят като гостоприемни хора. Всеки гост бил гощаван от сърце, независимо какъв е – пътник, просяк, роднина. Гостите се посрещали с „ добре дошли“ и с покана към трапезата „хапни каквото си нашло“. Когато се очаквали гости обаче, подготовката била сериозна. Традицията, която и днес ревностно се спазва по време на селските събори е чевермето, което зимно време било приготвяно в пещта за хляб. Клинът (баницата) и ръчно приготвеният кускус били обичайния десерт. И до днес в територията на МИГ „Преспа“ се приготвят голяма част от традиционните храни - патаник, клин, трахана, „стар“ фасул, марудници и мекици, кисело мляко с рачел, мехово сирене, качамак и пареник. Прави впечатление обаче, че на територията на МИГ „Преспа“ съществуват още множество устни данни за местната кухня, отличаваща се своите характерни особености, които обаче са се загубили във времето и не са предадени на следващите поколения във вид, който може да бъде опазен. Голяма част от младото население не разпознава характерни за територията местни ястия и рецепти. Причината за това можем да търсим в липсата на приемственост между поколенията и липсата на целенасочени мерки по популяризиране

Един хранителен продукт е застрашен от изчезване, ако знанието и умението за производството му се владеят от малко на брой, предимно възрастни производители. Според участниците в извършеното проучване в тази област движещата сила са жени на около 60-70 години. За да направиш сирене, сушено

месо или десерт, не е необходимо само да разполагаш с рецептата или с устното описание за това – необходимо е да се работи продължително и съвместно с този, който познава начина на приготвяне от „първа ръка“, от предишното поколение.

В тази връзка като основна препоръка за опазване на местното нематериално културно наследство можем да отправим предприемането на мерки по архивирането и дори дигитализирането на архивни данни за местната кухня, традиции, обичаи и местен фолклор на територията на МИГ „Преспа“.

Навсякъде традициите и обичаите се съхраняват посредством тържественото отбелязване на редица празници. Песните, обредите и танците, които се изпълняват на празниците са пряко свързани с фолклора и поддържането на традициите и обичаите в територията на МИГ „Преспа“

Резултати, идентифицирани проблеми и предизвикателства пред опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство в територията на МИГ „Преспа“

В направеното обследване за занаятите, традициите, обичаите и изкуствата в територията на МИГ „Преспа“ и нивото на тяхната съхраненост и развитие през годините бяха включени заинтересованите страни - представители на НПО в областта на културата, туризма и социалните дейности, осъществяващи дейности на територията на МИГ, гражданското общество и местната общност, които активно вземат участие в дейностите, свързани с опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство, администрации, читалища и др. В резултат на проведените индивидуални срещи, дълбочинни интервюта и обработените анкетни карти за обследване на нивото на съхраненост, развитие и популяризиране на нематериалното културно наследство се оформи една интересна картина. При обследването логично се оказа, че най-голяма ангажираност към опазване на НКН имат читалищата, самодейците и самодейните състави, майсторите и общинските администрации. Представители на тези институции най-много споделят своя опит, знания и препоръки за НКН. По време проведените групови дискусии и дълбочинни интервюта местната общност (от територията на МИГ „Преспа“) демонстрира ясно и активно позиция и желание за съхранението и поддържането на местното нематериално културно наследство и най-вече местния фолклор, традиции, обичаи и занаяти.

От голямо значение е да се отбележи, че на територията на МИГ „Преспа“ любителското творчество намира своето място в различни културни прояви и мероприятия. Различните формации, самодейни състави, клубове и школи предоставят необходимите знания и умения, които биха били изключително полезни на младото поколение за опазване на нематериалното културно наследство, като в същото време свързват поколенията и осигуряват приемственост и надежда, че спецификата на територията няма да бъде загубена във времето и пространството. Те са ценен актив за местната общност, който трябва да бъде опазван, поощряван и популяризиран с подходящи финансови инструменти, техническа помощ и стратегия за развитие.

С цел постигане на максимална представителност на резултатите при обработката на събраната информация за анализа, по време на проведените срещи с общността в трите общини – Лъки, Чепеларе и Баните, бяха задавани същите въпроси, които са включени в изготвената за целите на анализа Анкетна карта.

Теми на допитването:

Най-традиционни занаяти за територията на МИГ “Преспа”

Участниците в допитването са изброили следните занаяти, за които те имат информация или знаят, че са се практикували в миналото в територията на МИГ „Преспа“:

1. Тъкачество
2. Кожарство
3. Овцевъдство
4. Везмо
5. Дърводелство
6. Шиене/везане на терлици
7. Изработка на гайди
8. Плетене на една и на две куки
9. Дърворезбарство
10. Шиене на дрехи
11. Дърворезбарство
12. Дюлгерство/Зидарство
13. Ковачество
14. Сарачество
15. Предене на вълна

16. Билкарство
17. Баячество – вид лечителство
18. Самарджийство – изработване на самари
19. Тепавичарство – пране на тепавица
20. Мелничарство
21. Пчеларство
22. Абаджийство
23. Калйджийство
24. Кожарство

Участниците са изброили 24 различни занаяти, за които те знаят, че са се практикували в миналото, а част от тях се практикуват и в днешно време. Вероятно са се практикували много повече от изброените занаяти, но не за всички е достигнала информацията до наши дни. Голяма част от изброените занаяти вече не се практикуват –отпаднала естествената необходимост от техните изделия. За друга част от занаятите се налага тъжният извод, че са се загубили във времето поради липса на приемственост между поколенията.

Занаяти, които се практикуват в територията на МИГ „Преспа“ в днешно време:

Отговорите на този въпрос дават една много ясна и същевременно тъжна картина за това, колко много от занаятите са се изгубили като такива. От масово практикуваните занаяти в миналото, като традиционни и в автентичен вид са се запазили една съвсем малка част. Предимно се практикуват от възрастни хора, от ценители или хора на изкуството, а не от типичните занаятчии. Някой от занаятите са се запазили и съществат и в наши дни под формата на изкуство и не толкова на занаяти, а някой занаяти се практикуват и като туристическа атракция, която макар и нетрадиционна форма за съхранение, все пак дава някакъв шанс за опазване на занаятите като НКН. Участниците в обследването са изброили следните занаяти, които те виждат или са чували, че се практикуват и до днес в територията на МИГ:

1. Дърводелство и дърворезбарство
2. Ръно плетене
3. Тъкачество
4. Шивачество
5. Пчеларство
6. Скотовъдство/овцевъдство

7. Изработка на гайди
8. Кожарство
9. Зидарство/дюлгерство
10. Шиене на родопски терлици и носии
11. Тепавичарство
12. Обущарство
13. Изработване на макети на традиционни родопски къщи с природни материали.

Последните два изброени съвременно практикувани занаяти, не са традиционните, запазени от миналото занаяти, а са възникнали като съвременна необходимост, но анкетиранияте участници са ги изброили. Изброените занаяти, които се практикуват в съвременното общество в територията на МИГ „Преспа“ са два пъти по-малко от известните занаяти в миналото. Като най-запазени и най-често посочвани от анкетиранияте участници са занаятите дърводелство(във всичките му форми), тъкачество, направа на гайди и шивашкият занаят. По този въпрос се забелязва известна разлика в посочените отговори от участниците в трите общини. Като запазен занаят в цялата територия на МИГ „Преспа“ се посочват дърводелството и скотовъдството, в част от територията (предимно в община Баните) се посочва тъкачеството и предачеството.

Занаяти, които вече не се практикуват в територията на МИГ „Преспа“:

1. Сарачество
2. Бакърджийство
3. Предачество
4. Дърворезба
5. Ковачество
6. Мелничарство
7. Шарачество (абаджийство)
8. Обработка на вълна до крайно изделие

Вероятно поради липса на информация, участниците не са изброили много занаяти, за които знаят, че вече не се практикуват в района, което в известен смисъл изкривява картината на историческото развитие на занаятите.

Занаяти, които не се практикуват в днешно време, но могат да бъдат възстановени или възродени и да се практикуват като бизнес или да се превърнат в туристическа атракция

Този въпрос е отправен към анкетираните с цел да се обследва мнението и нагласите на местните хора за възраждането и възстановяването на традиционни за региона занаяти. Също така е важно да се види потенциала за подпомагане на определени занаяти, които се припознават от заинтересованите страни като значими както от гледна точка на опазване на НКН, така и за пазарното позициониране на тези занаяти в икономическото пространство на територията. Следните занаяти са определени от местните хора като занаяти с икономически потенциал:

1. Тъкачество на малък и голям стан
2. Дърворезбарство и изработване на дървени съдове и фигурки
3. Ръчно предачество
4. Самарджийство
5. Скотовъдство – предимно овцевъдство и козевъдство
6. Изработка на гайди
7. Шиене на народни носии
8. Везане
9. Приготвяне на традиционна родопска кухня (готварство)
10. Шарачество и плъстене на вълна
11. Гайганджийство
12. Бакърджийство
13. Изработване на накити от мъниста, везане с мъниста

Най-голям процент от анкетираните са посочили тъкачеството като занаят с голям потенциал, който си заслужава да бъде възроден и развит в територията. Много от анкетираните са посочили занаятите дърворезбарство, изработка на гайди, бакърджийство и самарджийство като занаяти, които биха могли да се развиват и като туристическа атракция, която да привлича посетители в територията и така да добавя стойност към поне два икономически сектора. Прави впечатление, че броят на изброените занаяти с потенциал за възстановяване и развитие е доста голям – участниците са изброили 13 занаята с потенциал за развитие, като 60 % от посочените занаяти дават продукт, който може да се използва в ежедневието на съвременният човек, т.е. практическото приложение на занаятчийския продукт ще дава известна устойчивост и на самият занаят.

Най-интересни и емблематични традиции и занаяти или обичаи за територията на МИГ „Преспа“

Като най-интересни и емблематични за територията на МИГ, участниците са изброили следните занаяти, обичаи и традиции:

Емблематични обичаи и празници:

- Родопска седянка
- Раздумване на млада булка
- Родови срещи за запазване на връзките между поколенията
- Обичаят Едерлес
- Обичаят Баба марта и мартене
- Събори
- Бабинден
- Тодоровден
- Еньовден
- Сирни заговезни
- Кукерски игри
- Коледуване
- Празник на хорото
- Селските курбани
- Сурвакари
- Йордановден
- Храмовите празници

Интересни и емблематични занаяти:

- Тъкачество
- Изработка на старинни мебели
- Сарачество
- Изработване на гайди
- Везане на терлици
- Зидарство
- Дърводелство

Интересен е сравнително големият брой обичаи и празници, които жителите на територията на МИГ преспа са изброили, на фона на сравнително малкия брой емблематични за територията занаяти. Също така са споменали и запазената във времето специфика на Родопската кухня.

Традиции и народни обичаи от миналото, които вече не се практикуват

Участниците в допитването са изброили доста обичаи и традиции, за които твърдят, че вече не се практикуват в територията. Част от изброените традиции, на други места в анкетата са изброени като възможност да бъдат възстановени или като емблематични за територията на МИГ. В анкетата като основна причина за загубата на тези традиции и обичаи и на НКН като цяло е посочена липсата на интерес в младото поколение. Също така като причина е посочено, че съвременният начин на живот е изместил нуждата и значението на занаятите и традициите от ежедневието на хората, и че те имат непреходна, но предимно културна стойност в днешно време.

- Родопски сватби
- Крадне на булка
- Седенки и попрелки
- Ритуал на минералната вода
- Еньовден
- Приготвяне на чеиз на моматъкчество
- Грънчарство
- Везане
- Сирни заговезни
- Гайтанджийство
- Изработване на халища и китеници
- Организиране на молитви за дъжд

Народни обичаи и традиции, които имат потенциал да се възродят и да се превърнат в ежегодни празници или туристически атракции, които да привличат туристи и посетители в територията на МИГ „Преспа“

Много са обичаите и традициите, които според местните хора носят потенциал и е възможно не просто да бъдат възстановени и възродени, но и да се превърнат в притегателна туристическа атракция. Това е една от пазарните възможности, чрез която да се осигури финансово съществуването и опазването на определени традиции, занаяти или обичаи. Т.н. културен туризъм дава големи възможности за малките населени места, които имат запазено или възстановено НКН и които са намерили подходящият и балансиран начин да го демонстрират пред туристите. По този начин едновременно се опазва НКН, представя се спецификата на дадена

територия и се генерират някакви приходи в местната общност, която е ангажирана с опазването представянето на културното наследство и традиции.

- Билкарство
- Местният фолклор
- Празник на хорото
- Гайдарско надсвирване
- Родопска сватба
- Ритуал на минералната вода
- Ритуал „Среде лято“
- Легенда за Дяволски мост
- Родопска седянка
- Сирни заговезни
- Тодоров ден
- Религиозне туризъм до планинските параклиси
- Възраждане на майсторските задруги
- Еньовден
- Кукерство
- Плъстене на вълна
- Ножарство
- Медникарство

Освен обичаите и традициите, които анкетираните са посочили като възможност да се превърнат в макар и мънички, местни културни атракции, които да повишат разпознаваемостта и притегателната сила на територията на МИГ, те са посочили и като необходимост да се създадат и някои обединяващи звена между местните традиции, обичаи и занаяти за представянето им като културни атракции. Участниците са препоръчали Създаване на къща на занаятите, Създаване на уличка на занаятите, Изграждане на център на занаятите с външна сцена/експозиция към него, в които да може целогодишно да се види спецификата на територията и където атракции, възстановки, занаяти и самодейци да могат взаимно да се презентират и подпомагат. Някой от участниците в анкетирването са посочили, че всички обичаи в територията са интересни, но дали ще станат привлекателни за туристите зависи много от уменията за представяне и времето, което ще се отдели за тяхното популяризиране.

Интересни традиции, занаяти и обичаи в територията на МИГ „Преспа“, за които има информация че са притегателни за туристите

На този въпрос конкретиката е върху наличието или липсата на посетителски интерес към определени занаяти и обичаи, които така или иначе се случват в територията. За да има посетителски интерес е важно да има общодостъпна информация за съответната атракция и тя да е социализирана и достъпна за преживяване от туристите.

Въпросът е получил следните отговори от участниците:

- Герговден
- Еньовден
- Роженски събор
- Гайдарство и Гайдарска работилница в гр.Чепеларе
- Тъкачеството като занаят
- Медникарството
- Ножарство
- Плъстене на вълна
- Кожарство
- Дърворезба

Основни пазители и възстановители на традициите и обичаите в територията на МИГ „Преспа“

Въпросът е ориентиран към това да се проследи кои са институциите или организациите, които са най-активно ангажирани с опазването на НКН, за да може в последствие, когато се планират инструментите за въздействие, да може конкретно да се насочат възможностите към тях. Като основни пазители и възстановители на традициите, занаятите и обичаите в територията на МИГ „Преспа“, участниците са посочили:

- Читалища
- Общини
- Самодейци
- Самодейни състави
- Майстори-занаятчии

- МИГ
- Будни граждани
- НПО
- Клубове по интереси

Изкуства, които се развиват в територията на МИГ „Преспа“ към настоящия момент

Това е един от въпросите към участниците в допитването, на които са дадени най-малко като брой и най-незадоволителни отговори. Това от своя страна би могло да означава, че подпомагането на развитието на различни изкуства и сформирването на школи по изкуства би запълнило една празнина в общественият и културен живот на територията на МИГ „Преспа“. Изкуства в територията, които се практикуват:

- Рисуване върху дървени плочи
- Плъстене на вълна
- Изработване на сувенири от природни материали – дърво, кристали, камъни, мъниста и др.
- Изработване на мартеници
- Иконопис
- Дърворезба
- Везане на терлици като сувенири и за носене
- Изработване на гоблени
- Изпълнение на народни песни и танци
- Изработване на украшения от мъниста

Има ли интерес сред младите хора към запазването, възстановяването, познаването и практикуването на занаятите, традициите и обичаите в територията на МИГ

Зададеният въпрос е провокативен и цели да се види каква е нагласата на местната общност и как тя вижда приемствеността като форма за предаване на знания и умения между поколенията. Получените отговори не са много обнадеждаващи, но дават реална представа за нивото на интерес на младите хора към опазването на НКН и нагласата им за активно включване в този процес.

Към зададеният въпрос на участниците са дадени следните възможности за отговори и съответно е определен % на получените отговори към всяка възможност

№	отговор	% посочили този отговр
1	ДА	24
2	ДОНЯКЪДЕ	36
3	НЯМА ГОЛЯМ ИНТЕРЕС	29
4	НЕ	11
5	ДРУГО	0%

Най-нисък е процента на категоричните отговори – 24 % от анкетираните са посочили, категорично, че има интерес сред младите хора, а 11 %, което е сравнително малко са посочили, че категорично няма установен интерес и желание за приемственост сред младите хора в територията на МИГ „Преспа“ за запазването на НКН. Ако може да се каже, че има някакъв категорично установен интерес на младежите, то той е насочен към клубовете за народни танци и песни и самодейните гайдарски състави.

Дейности в краткосрочен и дългосрочен план, които могат да се стартират в посока съхранение, развите или подпомагане запазването на традициите, занаятите, обичаите и изкуствата в територията на МИГ „Преспа“

На този въпрос представителите на местната общност са дали малко на брой, но интересни и практически приложими идеи за краткосрочни и дългосрочни интервенции в посока опазване и възстановяване на безценните за територията занаяти, традиции и обичаи:

- Създаване на условия за разгръщане на читалищната дейност – финансово подпомагане за допълнителни дейности
- Обособяване на творческо пространство тип „Улица на занаятите“
- Провокиране по интерактивен начин на интереса на младите хора към традициите и занаятите в територията
- Организиране на занимални за деца през ваканциите за опознаване на метният бит и култура
- Издирване на възрастните хора в територията, които са пазители на знания и умения за определени занаяти, тяхното описване, подпомагане за предаване на занаята

- Популяризиране сред местните хора на занаятите, в чието практикуване могат да се включат и да опознаят
- Организиране на срещи с възрастни занаятчии, които да разказват за своя занаят
- Организиране беседи и курсове за деца и младежи за опознаване и практикуване на родопската кухня, занаятите в региона, местните празници и обичаи

Предложените дейности могат да се възприемат като идеи за проекти и да бъдат реализирани с наличието на креативни хора и подходящо финансиране.

От направеното допитване и извършения анализ на нематериалното културно наследство на територията на МИГ „Преспа“ можем да направим обоснован извод, че се полагат значителни усилия за опазване на традициите, занаятите, обичаите и традиционната кулинария, но в същото време мерките по популяризирането им не са координирани, целенасочени и обединени в една обща концепция. Усилията по опазването на нематериалното културно наследство се открояват ясно при честването на всички традиционни български празници и иницирането на своеобразни занаятчийски културни дейности. Запазването на традициите, бита и обичаите трябва да се възприемат като основен приоритет за развитието и популяризирането на нематериалното културно наследство и за трите общини на територията на МИГ, да се създаде единна визия на територията за презентирането на НКН и да се търси общия подход за опазване и валоризиране на културното наследство.

Анализ на възможностите за опазване на местните традиции, занаяти и изкуства чрез организиране на допълнителни дейности и услуги в територията

Специфичните особености и характеристики на местните традиции, занаяти и обичаи са предпоставка за формирането на добавена стойност към пазарната цена на произведенията, когато подобаващо са отчетени предназначението и начинът на изработка, носеното от тях съдържание и памет и художествени качества и символно значение. Отличаването на ценността на всеки занаят е възможност да се добави стойност при пазарната реализация на изделията.

Как съчетаването на културни наследства, културни практики и туристически възможности на Родопска планина може да обогати имиджа на територията на МИГ „Преспа“ и да повиши нейната разпознаваемост и посещаемост.

Преосмисляне на културното наследство и специалните събития в туризма е особено актуално в контекста на туристическото райониране на България като част от националната политика на страната. Неговата актуалност е продиктувана от разбирането за обединяването на туристически ресурси, институции, общности и пазари за реализирането на по-ефективна обща политика, общо решаване на проблемите и обща реклама. Защото устойчив туризъм в рамките на европейските критерии означава съчетаване на дългосрочна икономическа ефективност с устойчиви практики, щадящи околната среда и социална съвместимост. На второ място, устойчивият туризъм изисква наличие на интегрирани, съхранени и обновени природни и културно-исторически, природни и др. обекти, и атракции, които гарантират възможности за устойчив растеж на регионално, национално и европейско ниво. Преосмисляне на културното наследство и специалните събития в туризма, означава фокусиране върху реалните възможности за промяна.

Защо Родопите са определени като най-големият жив музей в България? Извън уникалността на културно-историческото, архитектурно и етнографско богатство на региона, неговото разнообразие като материално и нематериално наследство изпълва годишния културен календар на българите с много от най-известните културни събития в страната в последните сто години. Светилищата, родопската архитектура, жилищните ансамбли, резерватите, природните феномени, музейните сбирки, музеите, съборите, фестивалите, възстановките, художествените занаяти, книжовното богатство, записаните легенди и предания, местните традиции в танците, музиката, облеклото, накитите и кухнята, са част от аргументите на изследователите и учените за тази формулировка. Уникалната природа и биоразнообразие, възможностите за практикуване на десетки видове туризъм, са част от аргументите на туристите за тази формулировка. А територията на МИГ „Преспа“ се намира в сърцето на Родопите и е получила от всичко хубаво – много!

Допълнение към тези аргументи са а единственият в Европа Музей по спелеология и уникалното нощно бдение на „Кръстова гора“; и т.н.

Важно е да се насърчат носителите на това нематериално културно наследство да практикуват дейностите и да предадат познания и умения на следващите поколения,

т.е. да се осъществи трансмисия, с цел съобразяване с контекста на средата и съхраняване на „духът на мястото“. Важно е да се развиват и подкрепят дейности, които допринасят за запазване и заздравяване на местната идентичност и културно наследство на територията, заздравяват връзките и обединяват местните жители от различни поколения и етноси за опазване и подобряване на местните идентичности и култура. Необходимо е да се изработи единна териториална визия за проучване, изучаване и съхранение на местните идентичности – култура, бит, типични местни храни, типични местни продукти, музика и изобразително изкуство, история, традиционни занаяти, обичаи и ритуали, неписана и писана традиция, организиране и провеждане на временни и постоянни тематични изложби /етнографски, археологически, типични местни храни, типични местни продукти, занаятчийски продукти и др./, свързани с културното наследство и местната идентичност и култура.

В началото на XXI в. голяма част от народните художествени занаяти са само красив спомен от минало, чрез което предпочитаме да изграждаме своята национална и/или регионална културна идентичност.

Необходимо е да се отбележи, че приложните изкуства произвеждат преди всичко уникасти, бутиковото производство, за разлика от народните художествени занаяти, които имат повече практическа насоченост. Занаятчийството прави за някое конкретно изделие, предимно ръчно производство. Тези особености на съвременните занаяти изискват по-голяма степен на иновативност по отношение на компонентите и характеристиките на традиционните/народните занаяти (т.е. повече от 50 % иновации) с оглед извличането на максимална полза от пазарната реализация на такива произведения. Изработването на сувенири е типична дейност, която съчетава в себе си занаяти, традиции, човешки умения и териториална специфика. Тези дейност носи в себе си голям икономически потенциал, порди непрестанното търсене на сувенири от посетители и туристи. Търсят се предимно предмети, които носят духа и спецификата на територията, от която са взети, имат социално приемлива цена, ясно изразен дизайн и художествена стойност и са с малък размер.

Рисувано стъкло

За територията на МИГ „Преспа“ е изключително подходящо да се организират различни пленери по изкуства поради наличието на добра настанителна база в цялата територия. Темите биха могли да бъдат на-различни – занаяти на открито, фото и художествени пленери. Също така биха могли да се организират летни училища по изкуства, което ще окаже благоприятно въздействие както върху НКН, така и върху туризма и местната икономика.

Според участниците в проведеното проучване, културно-масовата дейност до голяма степен зависи не само от читалищата, но и от подкрепата на жителите на конкретните общини – Баните, Лъки и Чепеларе. Инициативата и организацията за извършването на такива дейности много зависи и от служителите в читалищата. Техните лидерски и организационни качества са тези, от които зависи цялостният процес за провеждането на едно такова събитие. Като цяло културно-масовата дейност в своите особености, включва провеждането и организирането на обичаите и традициите заедно с обществото, честването и отбелязването на национални празници, на традиционни обичаи, свързани с фолклора и опазването на нематериалното културно наследство. Като важен подход за постигане на очакваните резултати по популяризиране на нематериалното културно наследство местното население идентифицира осигуряването на по-широко участие и присъствие на самодейните състави, танцови и театрални школи от всички части на територията на МИГ „Преспа“ на всички проведени събори, конкурси или мероприятия с такава насоченост.

Обобщен извод от проведеното проучване и анализ, който можем да

направим е, че според местното население за постигане на по-голяма популярност на нематериалното културно наследство на територията на МИГ „Преспя“ е необходимо да бъдат избрани конкретни културно-масови събития, които имат потенциал да привлекат възможно най-широк кръг посетители от цялата страна. Организирането на събития във всички населени места на територията на МИГ под едно общо мото, тема или елемент от нематериалното културно наследство, който би бил най-интересен за посетителите, според участниците в проучването, би бил много добър подход за постигане на синергия и по-голям ефект. Такива потенциални теми и събития, установени въз основа на извършения анализ, могат да бъдат - Масови възстановки по време на празници като Еньовден, Бабинден, Трифон зарезан, възстанови на местни обичаи „Лазаруване“, „Родопска седянка“,

„Крадене на булка“.

Възстановка „Крадене на булка“

Развитието и поддържането на любителската художествена творческа дейност е решаващ елемент, за да бъде съхранено и популяризирано нематериалното културно наследство. В изграждането на художествената крайна продукция и нейното осъществяване участват много любители на различните видове изкуства и от различни възрасти – деца, младежи, пенсионери, работещи хора, които според своите предпочитания осмислят свободното си време, но и същевременно създават и поддържат културният продукт, който представят на градски, регионални, национални и международни събития. Художествените изяви на сцените на Народните читалища в са сред основните за формирането на културното пространство в обществото. Дейното участие на всички в културния живот на читалищата е това, което допринася за обмяната на добри практики между поколенията, тъй като възстановката на традиционните празници и запознаването на младото поколение с нравите и обичаите са моста към приобщаването им в духовната културна среда. Поддържането на любителските

състави е от значение за допринасянето им към културния живот на читалищата на територията. Привличането на повече млади хора във формите на художествената самодейност ще съдейства за развитието и поддържането на културния живот на читалищата.

Голяма част от предлаганото знание в библиотечните фондове на територията на МИГ е непознато дори за специалистите, а представянето му в дигитална форма би могло да бъде добър подход за преодоляване на редица ограничения, свързани с достъпността, опазване и популяризирането на нематериалното културно наследство. Такъв подход би могъл да бъде реализиран чрез създаване на електронни библиографски каталози, дигитални каталози с видеосъдържание за местния фолклор, традиции, обичаи и местна кухня, дигитални центрове, съхраняващи и предоставящи достъп до ценни архивни данни, свързани с местната културна идентичност и нематериално културно наследство. Създаването на дигитализирани архивни фондове за нематериалното културно наследство ще създаде възможност за бъдещо развитие на едно уеб базирано дигитално съдържание за НКН. Дигитализацията на част от библиотечния фонд, с който разполагат читалищата на територията на МИГ „Преспа“ ще осигури достъп до едно уникално и неизвестно културно наследство, като то ще бъде съхранено от физически разпад и ще се превърне в общодостъпно, запазвайки го за следващите поколения и превръщайки го в база за по-нататъшни културно-образователни продукти и дейности по популяризиране на местната култура.

Потенциал за възстановяване и развитие на местните традиции, занаяти и приложни изкуства в територията на МИГ „Преспа“

Терминът потенциал в научната литература има много тълкувания. Най-често се разглежда през призмата на три категории: като набор от ресурси, като набор от способности и като набор от възможности за реализиране на нещо, което съществува в скрита форма. Съществуващата общественодостъпна информация предоставя богат набор от исторически факти относно наличието от векове на население по днешната територия на МИГ „Преспа“, както и реалното културно и историческо наследство по отношение местните традиции, занаяти и приложни изкуства.

Анализирайки актуалното състояние на местните традиции, занаяти и приложни изкуства, бяха изведени мерки и формулирани препоръки, които, отнесени към различни области за приложението им и с помощта на съответните инструменти, биха могли да подкрепят развитието на занаятчийството на територията на МИГ и да осигурят неговата жизнена трайност. Това предполага разработване и провеждане на последователни публични политики със съдействието и подкрепата на широк кръг от заинтересовани лица - общинските власти, различни организации на местно равнище, занаятчии, самодейци, будни граждани, читалища и НПО и др. За тях съществуват мерки, които трябва да подкрепят дейности в областта на културните и творческите индустрии.

Съществуват редица пречки пред занаятчийските предприемачи за ефективно усвояване на средства поради липса на умения за кандидатстване по по-сложни схеми за финансиране, липса на управленски капацитет или невъзможност да покрият изискванията за собствен финансов принос. За това са необходими комбинирани мерки, паралелно с частни инвестиции или публично-частни партньорства.

Местните традиции, занаяти и приложни изкуства, типични за територията на МИГ – „Преспа“ са форми на изразяване, чиято основа - предаването на традицията, трябва да бъде подпомогната от съвременни образователни форми за придобиване на знания, умения и компетентности, необходими за упражняването на съответния занаят. При положение че приемствеността е общественополезна и чрез нея се предават общо споделени културни ценности, носители на памет (т.е. културно наследство), то това означава, че майсторът занаятчия работи за приемствеността на занаята, формирайки второстепенен (стратегически по-важен) пазар на образование на знания и умения, които правят възможен първичния пазар. Независимо от историческата обусловеност, занаятчийството привлича редица фактори в своя полза. То използва напредничаво мислене и усет към изграждане на знания, умения и опит, тествани с течение на времето. Каквито и промени да настъпват, историята дава поводи да вярваме, че занаятчиите ще намерят начини да се преосмислят, преоткрият и адаптират към изменящия се свят, за да дадат шанс на занаята да процъфтява.

Освен прилагането на съвременни образователни форми трябва да се картографират приложни области и инструменти за (въз)действие, чрез които придобитите знания и умения за практиката на занаята могат да бъдат използвани за развитие на занаятчийството на територията на МИГ. Необходимо е

преосмисляне на значението на местните традиции, занаяти и приложни не само от позицията на културно наследство, но и като перспектива за икономическо въздействие в територията на МИГ, която може да се доразвие и да генерира още повече приходи, от една страна, и да спомага за опазването и популяризирането на народните и художествени занаяти, от друга. Подобно мнение и оценка се среща и сред част от анкетираните.

Класическият модел за реализация на занаятчийската стока чрез разнасяне по събори и панаири съществува и днес. Занаятчийските творби се предлагат и в сезонните курорти в България. Освен за реализация на продукцията пазарът дава възможност и за предлагане на услуги. При занаятчиите такава възможност са демонстрациите. Те представляват показване на знания и умения пред непрофесионална публика, с възможност тя да участва активно в процеса. Националното изложение на художествените занаяти и изкуствата (НИХЗИ) в Орешак дава възможност на своите посетители да видят и участват в демонстрациите на три занаята - грънчарство, дърворезба, тъкачество. И трите се показват от майстори, които работят на заплата и са наети като демонстратори. За някои това е като допълнителен доход, докато за други се превръща в основна дейност. Все още демонстрацията на занаят на публично място предимно се прави, с цел привличане на клиенти. Сядайки на колелото, хващайки длетото или четката, майсторът предизвиква внимание и около него се събират хора. Тогава освен уменията, които се демонстрират, публиката „вижда“ и съпреживява всичко останало, става част от занаята и си купува преживяването, в това число изложената продукция и рекламни материали. Демонстрацията на занаяти е пазарна ниша, която освен да привлича клиенти има потенциал да се превърне в основна дейност. Желанието за изпитване на нови усещания при участие в занаятчийската дейност определя и отношението на потребителя към занаятчийството. При участие в демонстрации на занаяти, освен оценка на уменията на занаятчиите, купувачите търсят и скритите в занаятчийското произведение истории - тези на майстора, на занаята, на легендата. Възможност за подобна активност основно се предлага на традиционните панаири в региона като туристическа атракция. В последните няколко години подобна атракция развиват някои от хотелиерите. Не всички майстори обаче имат желание, нагласа или възможност да показват своите знания и умения. Погледнато по този начин, освен майстор, може да има и демонстратор на местни традиции, занаяти и приложни изкуства. Демонстрационните дейности биха били изключително полезни ако бъдат развити

в територията на МИГ „Преспа“, дори и първоначално това да е само на празници или като съпътстваща дейност от културният календар на трите съставни общини на МИГ. В много територии в България има разработени Календар на базари и изложби на занаятите. Някога всички майстори са били задължени да участват в изложби със свои произведения, днес само ограничен кръг майстори участват в изложби, има и такива, които имат желание, но нямат време за това.

Анализът на възможностите за създаване на „местна марка“ е предпоставка за разкриването на неизползвани до този момента алтернативи за развитие, които чрез конкретни мерки в различни приложни области, които трябва да включат местните традиции, занаяти и приложни изкуства. Създаването и регистрирането на местна марка на територията като инструмент за популяризиране и развитие на местните традиции, занаяти и приложни изкуства ще има голяма обществена значимост и подкрепа. „Запазена марка“ – „Произведено в територията на МИГ „Преспа – общини Баните, лъки и Чепеларе“ би добавило стойност и положителен заряд към всички произведения в територията по традиционен начин продукти, защото марката ще е носител и гарант за качество, постигнатото с много труд и умения от страна на местната общност. Териториалните марки добавят стойност към икономическия и културния потенциал на местните занаяти и творци.

От една страна местните традиции, занаяти и приложни изкуства носят богат културен потенциал, чието отключване би стимулирало социално-икономическото развитие на местните общности, от друга страна обаче естеството на занаятчийската дейност е такова, че нейният пряк принос към икономиката трудно може да се оцени. Причините за това са свързани най-вече с липсата на цялостно обследване на сектора и съпътстващите го адекватни статистически данни.

Препоръки за въздействия и мерки за опазване и развитие на занаятчийството и културните традиции

Част от направените препоръки могат да бъдат възприети в своята цялост и всеобхватност или да бъдат фрагментирани с цел поетапно изпълнение поради голям обем от поддейности. Ключов елемент и цялостна препоръка към територията на МИГ е непрекъснато да се работи в посока развитие на административния капацитет на местните организации за предоставяне на разнообразни услуги на занаятчиите, свързани с образование и обучение.

Област на въздействие „Предприемачество и развитие на занаятчийски бизнес“

- Консултантска и инвестиционна подкрепа за нововъзникващи и/или стартиращи занаятчийски предприятия;
- Предоставяне на микрокредитиране за начално финансиране на занаятчийски предприятия;
- Предоставяне на обучения по предприемачество и основни умения, необходими за стартиране на занаятчийско предприятие и за повишаване на конкурентоспособността на занаятчийските предприятия;
- Разработване на програма за насърчаване и подкрепа за социални предприятия в областта на занаятчийството;
- Разработване на ваучерна система за насърчаване на занаятчийското предприемачеството сред младите хора;
- Изграждане на местни инкубатори за подкрепа на стартиращи занаятчийски предприятия;
- Насърчаване на партньорството между занаятчийските предприятия;
- Провеждане на информационни кампании за подкрепа на каузи и набиране на средства за подпомагане на занаятчийски дейности;
- Улесняване на достъпа до информация за възможностите за финансиране;
- Финансиране чрез МИГ на проекти за създаването на нови предприятия в областта на занаятчийството от млади хора на възраст под 35 години;

Област на въздействие „Подпомагане пазарнта реализация на занаятчийския продукт“

- Организиране на местни изложения с цел популяризиране на занаятчийското производство в територията на МИГ „Преспа“;
- Подкрепа за достъп до изложения, панаири и пазари на местните занаятчии;
- Разработване на местна платформа за електронно предлагане и доставка на занаятчийски стоки и услуги, произведени в територията на МИГ;
- Разработване на местни и регионални стратегии за подкрепа на традиционните занаяти и занаятчийските предприятия като източник на работни места, доходи, предпоставка за културно, социално и икономическо развитие;
- Включване на подкрепата за занаятчийството като приоритет в програмите за развитие на туризма, селските региони и малките населени места;

- Разработване на програми за подкрепа на традиционните занаяти в територията, с доказано значение за икономическото му развитие;
- Използване на програмите за териториално сътрудничество за трансфер на добри практики и разработване на трансгранични и транснационални проекти в областта на народните и художествените занаяти;
- Използване на занаятчийството като актив за развитие на културния и творчески туризъм и повишаване на привлекателността на градовете и регионите;
- Подкрепа за съвместни инициативи между секторите на занаятите и туризма;
- Насърчаване на трансграничното съвместно предлагане на пазара на занаятчийски произведения и занаятчийски тематични маршрути;

Област на въздействие „Културно наследство“

- Разработване на програми за образование, повишаване на заинтересоваността и информираността на обществото и по-специално на младите хора към традиционни занаятчийски практики, обичаи и занаяти в риск;
- Изграждане на капацитета на местните кадри в областта на опазването на нематериалното културно наследство, свързани с традиционните занаяти;
- Създаване на регистър на занаяти, които са изгубени, и такива, които са в риск;
- Създаване на регистър на най-добри практики за опазване на ценни местни занаяти;
- Възстановяване на изгубени занаяти чрез историческа реконструкция;
- Подпомагане на предаването на традицията в областта на местните обичаи и занаяти;
- Активно сътрудничеството и обмен на опит на национално ниво, като фактор за защитата и опазването на занаятите, традициите и обичаите
- Определяне на местни финансови стимули и награди за подпомагане развитието на различни изкуства и пленери в територията на МИГ „Преспа“
- Използване на разнообразни комуникационни канали в подкрепа на каузата за опазване на занаятите.

Реална възможност за финансово стимулиране и насърчаване на занаятчийството предлагат европейските фондове. Участието в програмите на Общността е реална възможност за сътрудничество и просперитет. Възможности за финансиране на проекти, насочени към опазване и развитие на НКН, посредством Програми на ЕС:

- ОП „Развитие на човешките ресурси“;
- ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“;
- ОП „Иновации и конкурентоспособност“;
- Програма COSME;
- Програма за развитие на селските райони;
- Програма „Творческа Европа“;
- Програма „Еразъм +“;
- Програма „Еразъм за млади предприемачи“ и др.

Роля на читалищата за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство

Читалището в едно населено място е основната институция, която се стреми да поддържа, опазва и популяризира нематериалното културно наследство, което е пряко свързано с територията, в която се намира културната институция. Всяко едно от читалищата на територията на МИГ „Преспа“ имат своята история, идентичност и дейности, които извършва в посока опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство. Читалищата на територията на МИГ „Преспа“ са основните центрове, които осъществяват дейности по съхранението и опазването на културната идентичност на територията. Именно те са и основните културни институции, които имат както образователен, така и културен характер. Читалищата имат историческа заслуга за запазване и развитие на българският език, за зараждане на театралното, музикалното и други изкуства, за развитието на библиотечното и музейното дело, за одухотворяване на живота на народа, затова тяхната роля за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство ще бъде решаваща и в бъдеще.

За развиването на читалищната дейност и съхранението на нематериалното културно наследство най-важното е осъществяването на приемственост между поколенията. Пример за това са самодейните състави, в които участия взимат хора от всички възрасти. Приоритетни дейности, които могат да бъдат финансирани чрез мерките от СВОМР са свързани с развитието и поддържането на читалищните дейности чрез:

- Поддържане и развитие на човешкия потенциал на читалищните дейци и капацитета на местните потребители на услугата на читалищата чрез разкриването на нови работни места и реализиране на проекти в сферата на социалното предприемачество;
- Поддържане, развитие и разширяване на продуктите и услугите на читалищата според потребностите на общностите чрез закупуване на подходящо оборудване, носии и др.
- Поддържане и модернизирание на материалната среда за извършване на дейностите и услугите на месното население.
- Подпомагане създаването на материална база в читалищата за организиране на различни курсове и беседи на тема традиционна кулинария, занаяти, изкуства и др.

Основна бариера обаче пред опазването на нематериалното културно наследство, съдържащо се в библиотечния фонд на читалищата и библиотеките на територията на МИГ „Преспа“ е обстоятелството, че само една много малка част от източниците на информация и архивните данни за нематериалното културно наследство за дигитализирани.

Сред основните цели на читалищата са да удовлетворяват потребностите на местната общност, като допринасят за развитието и обогатяването на културния живот на територията на МИГ. Възпитанието, запазването на обичаите и традициите, подобряването на знанията на местната общност за бита и културата на местните общности, населявали територията на МИГ „Преспа“ следва да бъдат запазени като основни функции на читалищата. Приоритети на читалищата са работата и участията във всички мероприятия, които са включени в Културния календар на общините. Съхранението и поддържането на културните ценности е сред основните идеи на читалищната дейност.

Всички читалища от територията на МИГ активно участват в културния календар на съответната общинина. Това е една важна основа за бъдещо развитие

на дейностите по опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство. Културните календари на трите общини са изключително важен елемент от цялостната концепция за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство, затова намирането на подходящо финансиране за по-мощно популяризиране на най-важните мероприятия и инициативи следва да бъдат заложени като основен приоритет за бъдещото местно развитие. Един от най-важните фактори за популяризирането на дейността на всички читалища и в частност самодейните състави е осигуряването на допълнително финансиране за по-голям брой инициативи и фестивали, обвързани с фолклор и демонстрация на занаяти, за да могат самодейните състави да представят на широката общественост това, с което се занимават в читалищата. Запазването и разпространението на българските традиции, бит, култура, песни и танци ще допринесат за популяризирането на нематериалното културно наследство.

В рамките на проведените срещи и дълбочинни интервюта бяха формулирани конкретни препоръки към подходите, които следва да бъдат прилагани за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на територията на МИГ посредством ролята на читалищата. Според участниците в изследванията читалищата следва да засилят своите дейности по опазване на нематериалното културно наследство в следните насоки:

- Популяризирането на бита, нравите, традициите и предаването им на младото поколение;
- Запазването и популяризирането на всички сбирки с музеен характер;
- Развитие на художественото и самодейно творчество като важни елементи от нематериалното културно наследство на местната общност;
- Осъществяването на концерти, фолклорни събори, театрални изяви и други, обвързани изцяло с културната дейност, които да бъдат по-широко популяризирани както на национално, така и на международно ниво;
- Осъществяването на сбирки, които да са с цел разкриване на потенциала на младите и създаването на повече самодейни кръжоци, школи, танцови и певчески групи – обвързани с фолклора;

- Развитие и подобряване на библиотечната дейност;
- Координиране на дейностите и работа в мрежа на читалищата в различните населени места на територията на МИГ „Преспа“ като най-ефективен подход за разпространение на знанията и уменията, свързани с нематериалното културно наследство.

Финансирането се оказва един от основните проблеми пред читалищата и НПО, които се намират на територията на МИГ „Преспа“. Представители на читалищата споделиха, че финансирането е един от сериозните проблеми, пред които се изправят читалищата. Основен източник на средства е държавната субсидия, която се отпуска на читалищата чрез съответните общински бюджети. В това отношение като негативен момент може да се посочи прекалената обвързаност на читалищата с бюджета. Нуждите, които имат читалищата не могат да бъдат покрити със средствата, които са отпуснати целево за тях. Някои от основните необходиминости, които бяха споменати по време на проведените срещи и дълбочинни интервюта във връзка с опазването на НКН в територията на МИГ „Преспа“ са:

- Остаряла материална база;
- Нужда от модернизирание;
- Попълване на библиотечния фонд;
- Снабдяване с традиционни и съвременни носители на информация;
- Осигуряването на средства за културни изяви на самодейните състави;
- Нужда от снабдяване с необходимата техника за читалищните културни изяви;
- Нужда от народни носии и др.

Това са едни от основните финансови проблеми, пред които читалищата се изправят и затрудняват. Липсата на финансови средства за самото читалище и за самодейните състави в него са решаващи за осигуряване на приемственост между поколенията и съответно популяризирането на нематериалното културно наследство. За осигуряването на достъпна информация и публичност на културните дейности, като основен инструмент и канал за информация се използва културният календар на съответната община от територията на МИГ. Културният календар може да бъде съответно достъпен за всички в интернет пространството, но в по-малките населени места, където модерните технологии не са предпочитано или възможно средство за комуникация, публичността на

културните събития и инициативи става благодарение на читалището. Информацията, с която то разполага за културните мероприятия, които ще се осъществяват на територията на двете общини е напълно достатъчна и достъпна за всички на територията на съответното населено място, но не е широко разпространена сред потенциални участници и посетители извън населеното място.

Примери и възможности за възстановяване и развитие на местните традиции, занаяти и приложни изкуства - успешни практики от страната и чужбина

„Стари занаятчийски умения и традиции оживяха в Тетевен по време на Европейските дни на художествените занаяти“

„Европейски дни на художествените занаяти“ е инициатива, стартирала във Франция преди повече от 10 години. От няколко години дни на художествените занаяти се провеждат едновременно в Испания, Италия, Белгия, Латвия, Швейцария, Великобритания, Германия, Унгария, Португалия и Люксембург.

Снимки от събитието в гр.Тетевен

гр. Тетевен е от градовете, които активно се включват в инициативата „Европейски дни на художествените занаяти“. Тя се провежда за четвърта година в България, с партньорството на РСО „Централна Стара планина“ и участието на общините Габрово, Дряново Елена, Севлиево, Тетевен и Луковит. През 2019 година събитието преминава под мотото „Да оставим наследство за бъдещето“, с фокус съхраняването на занаятите, предаване на занаятчийските умения и традиции на младото

поколение. В Тетевен целта е ясна – да се покаже, да се запази, да се предаде на младото поколение част от занаятчийските умения и традиции. Усилията на гр.Тетевен през 2019 са в посока популяризиране на разнообразието от занаяти и възможностите и тяхната съвременна интерпретация, което гарантира тяхното съхраняване и предаване на следващите поколения, но също и по посока на развитие и утвърждаване на креативния туризъм като водещ в региона. По време на „Европейски дни на художествените занаяти“ 2019г. изделията на местни майстори-занаятчии от дърворезба, ковано желязо, декоративни украси и костюми, плетива, народни носии са представени на пл. „Сава Младенов“. На щандовете могат да се видят уникално изработени украшения, сувенири и предмети, които впечатляват посетителите, а местният занаятчия Райко Райков демонстрира „на живо“ технологията на дърворезбоването, включваща художествена обработка на дървесината чрез изрязване (резбоване) на различни декоративни мотиви и изображения. През 2019 година „Европейските дни на художествените занаяти“ съвпадат с дните на едни от най-почитаните празници в България – Лазаровден и Цветница. По този повод е подготвена специална програма, в която е представен обичая „Лазаруване“. Допълнително пролетно настроение се създава от изложбата на пана „Пролетни празници“, която е подредена в интерактивното пространство на площада. Мероприятието предизвика голям интерес от страна на жителите и гостите на град Тетевен, а атрактивното представяне на различните занаяти и изделия, им осигурява едно вълнуващо и запомнящо се преживяване и пазар на занаятчийските произведения. През целия ден местни майстори-занаятчии демонстрират, на централния площад в града, своите умения във:

- везане;
- дърворезба;
- ковано желязо;
- плетива;
- изработка на тъкани;
- местни носии;
- накити от естествени материали;
- стилизирани облекла с фолклорни мотиви;
- изделия от дърво;

- художествени декорации, декупаж и други.

Събитието включва демонстрации и изнесени ателиета по грънчарство, шарене (писане) на великденски яйца, гравирание върху дърво и дърворезба. Посетителите ще имат възможност да изработят собствени уникални изделия и да си закупят произведения на традиционни български занаяти, да се запознаят с добри български и европейски практики за насърчаване на занаятите и иновациите.

Майстори-занаятчици представят традиционни български занаяти в Сердика Център

Ежегодно в Търговски център „Сердика“ – София се организира интерактивна изложба на майстори – занаятчици под надслов „Традициите оживяват“ и всеки посетител може да се запознае и да се докосне до някои от занаятите - тъкачество, везбарство, грънчарство, гайтанджийство и много други. Под ръководството на майсторите посетителите могат да изработят сами дори музикален инструмент като гъдулка или пък да се опитат да избродират шевица върху народна носия.

Събитието се подкрепя от Регионална занаятчийска камара – София, които насърчават развитието на занаятите в България. По време на изложението „Традициите оживяват“ посетителите могат да се докоснат до позабравените български традиции и занаяти. Интерактивната изложба успява да разпали интереса и любопитството на съвременния човек към миналото. Въпреки че са почти непознати в автентичния им вид, повечето от българските занаяти продължават неизменно да присъстват в нашето ежедневие. Старинни накити, шапкарство, изделия от кожа, керамика и плетиво ще докажат, че традиционните елементи успешно могат да се вплетат в съвременната мода. За да се представят максимално атрактивно българските занаяти, в Сердика център се обособяват две зони – модерна и традиционна:

- В модерната зона посетителите ще могат да видят както модерни, така и ретро аксесоари от близкото минало.
- Във втората зона ще бъдат представени традиционни за България народни художествени занаяти.

Посетителите на центъра могат да се докоснат до автентичното занаятчийско изкуство и да се запознат с любопитна информация от майсторите за историята и спецификата на конкретен занаят.

„Улица на занаятите“ в град Варна

Произведения от стъкло

"Улица на занаятите" във Варна показва красотата на българските традиции. Има една улица във Варна, където човек може да се пренесе в миналото, да се докосне до традициите и занаятите на българския род. Там талантиливи майстори посрещат с усмивка и разказват истории за своя занаят. "Улицата на занаятите" се намира в района на Централния варненски пазар. В специално изградените ателиета могат да се видят творби от стъклопис, иконопис, грънчарство, тъкачество, плъстене, гравьорство и дърворезба, произведения от стъкло. Улицата, на която творят талантиливите занаятчии, е създадена още преди повече от година, като идеята е да се развие като туристическа атракция, която да върне интереса на туристите към пазарите. Майсторите споделят, че на уличката на занаятите могат да се видят предимно авторски неща. На "Улицата на занаятите" може срещнете лъчезарната тъкачка Дари, която създава пъстри черги и с удоволствие демонстрира пред посетителите тънкостите на своя занаят. Майсторът Петко, за когото дърворезбата се е превърнала в начин на живот, неуморно твори в своето ателие и изработва уникални дървени пластики. Акцентът в дейността на уличката на занаятите е

възможността да се включиш в преживяването на занаята, да станеш част от музата на майстора и да оставиш своя отпечатък, а също и сам да сътвориш нещо уникално.

Регионалната занаятчийска камара в Бургас с подробен анализ на занаятите в трансграничния регион на Бургас

Регионалната занаятчийска камара в Бургас е разработила изчерпателен анализ на занаятите в пограничните райони на областта. Данните са събрани и систематизирани в рамките на проекта „Традиционните занаятчийски професии и тяхното адаптиране към икономиката на трансграничния регион (CRAFTS)“, финансиран по програмата на Европейския съюз за трансгранично сътрудничество по ИПП България-Турция, приоритетна ос 1. Устойчиво социално и икономическо развитие. За реализацията на амбициозното задание РЗК- Бургас си партнира с Камарата на търговците и занаятчиите на Къркларели, Турция и фондация „Европейска интеграция и регионална конкурентоспособност“.

За срок от 12 месеца подробно са проучени силните и слабите страни на занаятчийството в трансграничния регион, изведени са общите проблеми, които стоят пред майсторите от двете страни на браздата и са дадени основни насоки за сътрудничество. Един от основните идентифицирани проблеми пред занаятите в България е липсата на държавна политика, която да има за фокус тяхното запазване, развитие и насърчаване. Въпреки огромната необходимост от съхраняването им като част от националното културно наследство, занаятите в България са оставени без реална държавна подкрепа и това поражда известен отлив от тях. Освен като културна и търговска стойност, етнографската занаятчийска идентичност на България би могла да се разгледа и като сериозен инструмент в борбата с безработицата сред редица групи- младежи, хора в неравностойно положение, пенсионери. „Най-силната страна на занаята е индивидуалността на създадения продукт“ смята председателката на Регионалната занаятчийска камара Майя Стоянова. Занаятчийството ражда предмети с душа и услуги според желанията на клиентите. Това все повече ще се цени, личният почерк все повече ще придобива стойност и бъдещето пред занаятчийските професии е обещаващо, ако го поведем в правилната посока. Проблемите пред занаятчиите не са малко, ясно ни е, че има препятствия като специфичната комуникация с клиентите, по-сложното маркетингане на продуктите, затруднено кредитиране и именно в тези посоки смятаме да насочим своите усилия. Клиентът и средата стават все по-изискващи, променят се вкусове и

се налага дори традиционни и до някъде консервативни дейности да претърпяват развитие и промяна. Наред с научната дейност по проекта, са организирани и семинари и уъркшопи за обмен на добри практики между българските и турските представители на занаятчийски камари. Проектът „CRAFTS” в детайли проучва възможностите на сътрудничество между занаятчийските образувания на България и Турция и дава ценни насоки за тяхното реализиране. Регулярният обмен на производствени умения между занаятчиите би затвърдил връзките между двете държави и би довел до устойчиво налагане на занаятчийска продукция в търговските центрове от двете страни на българо- турската граница. Част от проекта е и издаването на задълбочено проучване за зараждането, регламентирането и развитието на занаятчийството в трансграничните общини на Бургаска област. Изследването е достъпно на български и английски език. То очертава не само стопанското, но и културното значение на занаятите през отделните епохи и периоди, като се фокусира на онези добри и лоши практики, които са стимулирали, задържали или водили до замиране на занаятите. Един от основните изводи, до които анализът стига, е че попадането на трансграничния район в „Натура 2000“ не просто не го ограничава в неговото развитие, но и дава добри стопански перспективи за развитие - не само на туризма, но и на майсторското производство на екологично чисти продукти, възстановяване на традиционното скотовъдство и свързаните с него занаяти и възраждане на сезонни занаятчийски панаири.

„Улица на занаятите“ в Казанлък

По време на „Фестивал на розата“ в гр.Казанлък, като част от събитията в програмата се организира и „Улица на занаятите“. Майстори, занаятчи и производители на етерични масла разполагат своите щандове и предлагат розови продукти, грънци и бижутерия. Посетителите на Фестивал на розата в гр.Казанлък могат да видят богато разнообразие от авторска бижутерия, декоративни карвинг

свещи и най-различни изделия от восък, традиционните керамични школи на България, пресъздаване на характерни за българския бит занаяти – тъкане, плъстене и др. „Улица на занаятите“ включва пъстра експозиция на открито с богатство от български бродерии и шевици, фолклорни облекла и предмети от бита. На „Улица на занаятите 2019“ има представители на всички майсторски и занаятчийски школи в страната. По време на Фестивал на розата се прдвигдат различни мероприятия и целодневна празнична програма - Цветен базар , „Казанлък Мези“ – фестивал на Балканската култура и кулинария, Анимации за деца, спортни състезания и концертни формации ще предлагат ежедневни забавления за казанлъчани и техните гости. Присъствието на българската маслодайна роза в бита, културата и обичаите на българина ще бъдат пресъздавани чрез ритуала „Розоварене“ и ежедневието на семейство – розопроизводители за туристи и гости в Етнографския комплекс в гр.Казанлък.

„Панаир на занаятите“ в Пловдив

Регионална занаятчийска камара - Пловдив ежегодно организира Панаир на занаятите. Събитието, чиято цел е да пази традицията в занаятите и да продължи тяхното развитие, е подкрепено от Община Пловдив и се реализира в централната градска част. Над 70 занаятчийци от цялата страна демонстрират 22 занаята в рамките на инициативата. Занаятите са живот, творят се с ръцете на талантиливи хора, но идват от сърцето и по традиция не се записват, а тънкостите се предават от човек на човек. Сред демонстрираните занаяти са художествени тъкани, тъкачество, дърворезба, изделия от кожа, ножарство, художествена керамика, грънчарство,

художествено плетиво, шапкарьство, национални кукли, народни музикални инструменти, кошничарство, накити, гравьорство и др. Гостите на града и всички желаещи могат да се докоснат до богатството на българските занаяти и да провокират своите умения. В Детски работилници за кошничарство и народни музикални инструменти деца се учат на занаята при майстори Мехмед Шакир и Пламен Петракиев. Майстори и калфи, членове на Регионалните занаятчийски камари от цяла България, ще демонстрират своите умения пред публика. „Панаир на занаятите“ се провежда ежегодно в две издания - пролетно и есенно с основен организатор Регионална занаятчийска камара със съдействието на Община Пловдив.

„Панаир на киселото мляко и Фестивал на народните традиции и художествени занаяти” в община Разград

„Панаир на киселото мляко и Фестивал на народните традиции и художествени занаяти” е ежегодно културно събитие, което се провежда три последователни дни, през месец юли, в гр. Разград. Стартира през 2002 г. Идеята на събитието е чрез различни форми – представяне на традиционни занаяти, открити сцени, демонстрации, дегустации, забавни състезания, конкурси, изложби, научни презентации и концерти да се популяризират народните традиции и уникалното за света българско кисело мляко. Първото издание на „Панаир на киселото мляко“ е проведено през 2002 г. с цел да се популяризират традициите на местната етнографска група – капанци, за които се смята, че са най-старото българско население, съхранило старата традиция на приготвяне на уникалното по вкус домашно кисело мляко известно още като Капанско кисело мляко. Първото издание се е провело в рамките на пет дни. В последващи издания на Панаира като участници се включват и представители на други етнографски групи и фолклорни

състави, както и международни участници. През годините Панаирът се развива и се обособява и „Фестивал на народните традиции и художествени занаяти“, в който участват занаятчии от България и чужбина, които представят различни художествени занаяти- дърворезба, рисуване върху стъкло, върху текстил и керамика, капански сувенири, плетиво, бижутерия, ковано желязо, бижутерия, изработка на кукли в народни носии, кожухарство, абаджийство, иконопис и други.

Културни вечери „Традиции и изкуство”, Банско

В рамките на четири поредни години Община Банско със съдействието на Музеен комплекс – Банско и Читалище „Никола Вапцаров” представя местни традиции, обичаи и фолклор в проекта си Културни вечери „Традиция и изкуство“. От юни до септември жителите на гр. Банско демонстрират стари, вече почти забравени занаяти. Посетителския информационен център се преобразява в своеобразен форум на балканската култура, където повече от два месеца, туристите могат да разнообразяват престоя си като се запознаят с местните обичаи и традиции. Предене и пресукване на вълна, плетене на една кука и на две игли, плетене на шушони, бродирание на сувенирни топки, везане на гоблени, изработка на сувенири от тъкани, демонстрация на българска бродерия и дърворезба. В музей „Велянова къща”, тъкането на разбой ще пренесе посетителите в друг по-цветен и античен свят. Демонстрациите, част от програмата на културното събитие се съпровождат с фолклорни колективи от района, които пък ще демонстрират местното музикално богатство. За най-големите фенове на народните танци и песни се организират уроци по гайда и пеене, народни танци, тамбура и др.в читалище „Никола Вапцаров“.

Музеен комплекс – Банско организира за по-любознателните турове до археологически комплекс „Свети Никола”, както и до късно-античната крепост „Ситан Кале” и инфотурове в самия комплекс. За най-малките гости на града ще се организират интерактивни образователни игри „Деца в музея“.

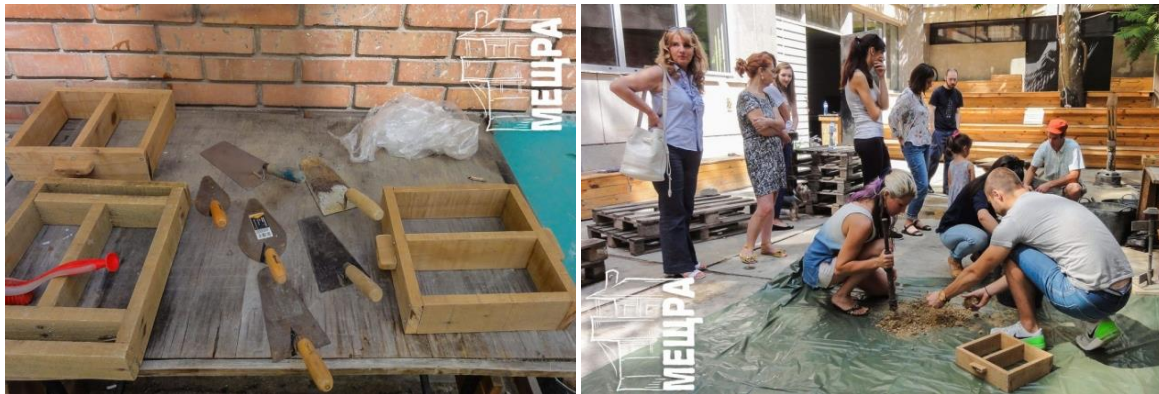
Проектът „Живот като едно семейство” – община Момчилград

Народ без корени се обезличава. През последните десетилетия от края на миналия век и началото на ХХІ век България преживя редица катаклизми. Те оказаха най-вече отражение върху духовния живот на българина. Опитът за изтръгване на дълбокия корен на миналото, съхранено в традициите и обичаите на народа донякъде ограби народната ни традиционна култура. Проектът „Живот като едно семейство” на читалище "Нов живот" - Момчилград, е опит да се издирят, съхранят и предадат на идващите поколения традициите, обредите и обичаите просъществували през вековете. Целта е да се създаде интерес към празничната традиция и към проучване и съхранение на създадените обичаи на различните етноси в Родопите. Тези етноси живели съвместно векове наред в разбирателство и толерантност и съвсем естествено си оказвали взаимно влияние в бит, култура и занаяти. Кой са свещените празници при християни, мюсюлмани и роми - етносите живеещи на територията на Източните Родопи? Кой са най- традиционните готварски рецепти в този район? Кой са игрите, които са се играли във времето, преди да има телевизори и компютри? - като ни пренася в отминали времена, проектът дава забавни и интересни отговори на всички тези въпроси

“Работилница за изработка на кирпичени тухли” - Сдружение за възстановяване и съхранение на българските традиции - Авитохол

Добър пример за предизвикване на интерес към българските занаяти предоставя Сдружение за възстановяване и съхранение на българските традиции - Авитохол, основано през 2012 г. Сдружението организира безплатно еднодневно събитие в гр. София – “Работилница за изработка на кирпичени тухли”. Целта на това събитие бе е да се демонстрира как се изработват кирпичени тухли, които да се използват при практическото обучение в ЕМО „Етър“. Събитието се ръководи от арх. Николай Маринов. Заниманията включват въстъпителна теоретична част, в която се разясняват основните принципи на строителството с глина, физични и химични свойства на материала. Участниците в работилницата правят различни тестове с

материала, за да се установят качествата му. След първоначалните проби започва изработването на тухли със забърканите смеси. Тухлите се оставят да съхнат на слънце докато станат готови за използване. Към работилницата е проявен голям интерес, поради което е организирана многократно.

„Приеми ме на село“

Българските села са богатство - богатство от знания, но и богатство на духа. В тях се съхраняват обичаите, традициите и ценностите на нашия народ. Но селата от ден на ден се обезлюдяват все повече и биват заличавани от картата на страната. Младите хора постепенно се отдалечават от своите корени и губят връзка със селото и природата. Наблюдава се тенденция на отдалечаване от традициите и обичаите, които нашият народ има. Селата се превръщат в модерна екзотика, в която постепенно се губи автентичният дух, а традициите и обичаите на нашите баби и дядовци ще останат описани само в учебниците или ще продължат да съществуват в някакъв нов „модерен вариант“. А това, казано в духа на фейсбук, „вече не ми харесва“. Това е част от есето на Вероника Йосифова - автор на идеята за създаване на мрежа от приемни села в България. Села, в които възрастни хора приемат младежи от града, с цел съхраняване на българщината и предаване на българските традиции, обичаи и ценности. Своята концепция авторката описва в национален конкурс „Моите идеи за България“ през 2012 г.

Приемни села по проекта – село Байкал - община Долна Митрополия, село Беломъжите – община Габрово, село Донино – община Габрово и др.

„Лятно училище по занаяти“ в община Троян

Националното изложение на занаятите и приложните изкуства в троянското село Орешак организира шест поредни годинаи Лятно училище по занаяти. Освен до традиционните занаяти – гърнчарство, тъкачество и дърворезба, тази година участниците ще могат да се докоснат до магията на народните танци и рисуването с огън – пирографията, посочи директорът на изложението Иван Чакъров. "Младите хора да се включат във всички фази на проучване, популяризиране и оживяване на богатото културно наследство на троянския край. Имаме декорация на керамични съдове. Ще пресъздадат тема от околностите на Орешак. Училището по занаяти е едно своеобразно училище по родолюбие. Целта ни е младите хора да усетят непосредствено духа на културните традиции на района, чрез характерните за троянския край занаяти. Създавайки с ръцете си нещо самобитно и оригинално, младите майстори ще вдъхнат нов живот на богатото ни културно наследство". Изработените по време на лятното училище по занаяти произведения се експонират в една от залите на Националното изложение.

„МузАтелие“ - културна информационно - творческа стая за съхранение, развитие и популяризиране на културното наследство и български занаяти в село Труд

Народно Читалище Светлина - 1929 г." с. Труд - с. Труд има одобрен проект на стойност 19 880.40 лв. с наименование „МузАтелие“ - културна информационно - творческа стая за съхранение, развитие и популяризиране на културното наследство и български занаяти в село Труд. Народно читалище Светлина - 1929 г., с. Труд е основано през 1929 г. и работи почти 90 години. То както и всички читалища на територията на община Марица са средища на местната самодейност, пазители на традициите, обичаите и българския фолклор. Зад стените на читалището, ръководствата на читалището и неговите самодейци съхраняват местните обичаи, занаяти, фолклор, културни ценности, автентични предмети от бита и др. И днес читалището продължава своята активна дейност и търси възможности да се пригоди към нуждите на съвременния човек и в същото време се стреми към съхранение и предаване на изконни български занаяти, традиции и обичаи, като по този начин съхранява и обогатява културното наследство на селото. Читалището следва мисията си на обществена институция, която изпълнява учебно-просветителски функции и самодейност. В проекта се поставя една основна задача, пряко свързана с мисията на читалището - да се съхрани, развие, представи и популяризира културното наследство в селото по съвременен и атрактивен

начин, така че да обогатява знанията и събужда интереса на деца, младежи, родители, пенсионери, жители на с. Труд, гости от община Марица и извън нея. Във време на технологии, глобални комуникации и безброй нови атрактивни начини за набиране на информация, едно забравено, малко, но изключително ценно културно наследство - Шитата дантела - едно красиво, но позабравено българско ръкоделие, което се е правило в селото. За да не остане завинаги забравено, проекта си поставя конкретни цели и дейности, с които това културно наследство да се съхрани, развие и представи по начин адекватен на съвремените ни, създавайки в „МузАтелие“ -културна информационно - творческа стая за съхранение, развитие и популяризиране на културното наследство и български занаяти в село Труд.

Заклучение

Насочването на усилия към опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство на територията на МИГ „Преспа“ ще съхрани местната идентичност и ще повиши туристическият потенциал, с който територията разполага. Създаването на дигитален архив, в които е описано нематериалното културно наследство би допринесло за неговото популяризиране и съхранение и по-добра достъпност.

Настоящият анализ може да послужи като основа за планиране на бъдещи действия в областта на опазването на нематериалното културно наследство в територията на МИГ „Преспа“. Въз основа на направеното проучване и анализ могат да бъдат стартирани конкретни дейности, свързани с опазването на нематериалното културно наследство. С не много, но конкретни и целенасочени действия спрямо направените препоръки и насоки, ситуацията може да се промени значително в положителна посока, за да се постигне устойчиво развитие, популяризиране и запазване на

териториалната идентичност, чрез опазването на нематериалното културно наследство в общини Баните, Лъки и Чепеларе.

Използвани източници на информация

Европейска комисия http://ec.europa.eu/index_bg.htm

Представителство на ЕК в България http://ec.europa.eu/bulgaria/abc_eu_works/policies/indexbg.htm

Европейски парламент. Секторни политики <http://www.europarl.europa.eu/>

Структурни фондове на ЕС <http://www.eu-funds.bg>

Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ <http://www.eufunds.bg>

Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“ **ОПИС 2014 2020**

Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г. <http://sf.mon.bg/?go=pase&paseld=32>

Официалната интернет страница на програма COSME

http://ec.europa.eu/enterprise/initiatives/cosme/index_en.htm

Програма за развитие на селските райони <http://prsr.government.bg/>

Програма „Творческа Европа“ <http://www.creativeeurope.bs/>

Програма „Еразъм+“ http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/index_bg.htm

Програма „Еразъм за млади предприемачи“ <http://www.erasmus-entrepreneurs>

Интернет страници на местни инициативни групи в България

Интернет страници на общините Лъки, Баните и Чепеларе

Интернет страници на Регионални занаятчийски камари Смолян, РЗК Троян, РЗК Бургас

Интернет страница за популяризиране на фестивалите в България

Приложение 1

АНКЕТА

Във връзка с извършването на Анализ на „Изкуства, традиции и занаяти на територията на МИГ „Преспа-общини Баните, Лъки и Чепеларе“ - инвентаризация и възможности за развитие и надграждане“ Ви молим да попълните настоящата анкета, като отразите вашето

мнение и информация на поставените по-долу въпроси. Можете да подчертавате верният отговор, да изброявате и да посочване информация.

Вие сте от община:

- Лъки
- Чепеларе
- Баните

Избройте най-традиционните занаяти за вашата община, за които сте чували или вие знаете:

1.
2.
3. ...
4. Още.....

Има ли във вашата община занаяти, които се практикуват и в днешно време – например тъкачество. Моля избройте няколко:.....

.....
.....
.....

Има ли занаяти във вашата община, за които знаете и които вече не се практикуват, моля избройте няколко:.....

.....
.....
.....

Има ли занаяти във вашата община, които не се практикуват в днешно време, но могат да бъдат възстановени или възродени и да се практикуват като бизнес или да се превърнат в туристическа атракция, моля избройте:.....

.....
.....

Кои са според вас най-интересните и емблематични традиции, занаяти или обичаи във вашата община – от миналото и от настоящето, моля избройте:.....

.....
.....
.....
.....

Знаете ли за традиции и народни обичаи от миналото, които вече не се практикуват, знаете ли защо, моля избройте и опишете:.....

.....
.....
.....

Според вас кои народни обичаи и традиции имат потенциал да се възродят и да се превърнат в ежегодни празници или туристически атракции, които да привличат туристи и посетители във вашата територия, моля избройте и опишете.....

.....
.....
.....
.....

Знатете ли за народни обичаи и традиции и обичаи във вашият регион, които са интересни и притегателни за посетители и има интерес към тях, моля избройте и опишете:.....

.....
.....
.....
.....

Според вас кои са основните пазители и възстановители на традициите и обичаите във вашия регион – читалища, общини, други институции, филантропи, будни граждани, друго:.....

.....
.....
.....

Има ли някакви интересни изкуства, които се развиват и практикуват във вашата община, моля избройте:.....

.....
.....
.....

Според вас има ли интерес сред младите хора към запазването, възстановяването, познаването и практикуването на занаятите, традициите и обичаите във вашата община:

- Да
 - Донякъде
 - Няма голям интерес
 - Не
 - Друго.....
-
.....

Според вас към кои занаяти има най-голям интерес в днешно време и имат най-голям потенциал да бъдат възстановени и възродени, моля избройте и/или опишете:.....

.....
.....
.....

Моля предложете идеи какво според вас е добре да се направи и да се стартира в краткосрочен план за съхранение, развитие или подпомагане запазването на традициите, занаятите и изкуствата във вашата

община:.....
.....
.....
.....

Други идеи и предложения как и по какъв начин могат да бъдат възстановени и запазени старите занаяти, традициите и обичаите в региона:.....

.....
.....
.....
.....
.....

Благодарим Ви за отделеното време!